

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociální a kulturní antropologie

Sonda do problematiky přístupu státu k pěstounským rodinám

Bakalářská práce

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Jana Kaňková**
Osobní číslo: **H21171**
Studijní program: **B0314A250013 Sociální a kulturní antropologie**
Téma práce: **Sonda do problematiky přístupu státu k pěstounským rodinám**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se bude zabývat problematikou přístupu státu, jeho orgánů k pěstounským rodinám. Nepříznivé podmínky, které náš stát v současné době vykonavatelům této náhradní rodinné péče nabízí, jsou dlouho diskutovaným problémem. Práce bude zaměřena na různé státní i nestátní organizace, které se zabývají doprovodnými programy pro tuto sféru. Součástí výzkumného projektu bude zachytit také aktérství samotných pěstounů a pěstounek. Hlavním zdrojem uvedení do celého tématu bude spolupráce s nestátní organizací založenou pěstounkami. Praktická část bakalářské práce bude uskutečněna pomocí zúčastněného pozorování ve vybrané neziskové organizaci a polostrukturovaných rozhovorů s pěstouny a pracovníky minimálně dvou nestátních organizací a jedné státní instituce. V práci budou využity koncepty aktérství, antropologie rodiny a antropologie dětství, současně bude přiblíženo zákonné ukotvení pěstounství a současná sociální praxe. Cílem práce bude hlubší prozkoumání stávajících podmínek v této oblasti na příkladu konkrétního sociálního pole a na základě získaných dat přiblížit aktérství zástupců různých stran (představitelů doprovodných organizací, pěstounů apod.).

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Baxter, J., J. Lam, J. Povey, R. Lee, S. R. Zubrick (eds.) 2022. *Family Dynamics over the Life Course*. Cham: Springer.

Esser, F., M. S. Baader, T. Betz, B. Hungerland (eds.) 2016. *Reconceptualising Agency and Childhood*. London: Routledge.

Macková, M. 2014. *Sociální práce v rodině a náhradní rodinná péče*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Matějček, Z. (ed.) 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.

Novotná, H., O. Špaček, M. Štovičková (eds.) 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

Očenášková, V., I. Sobotková 2013. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Pazlarová, H. (ed.) 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.

Shepherd, J. 2021. *The Shape of Agency*. Oxford: Oxford University Press.

Stauber, B., A. Walther, R. A. Settersten, Jr. (eds.) 2022. *Doing Transitions in the Life Course*. Cham: Springer.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lada Viková, Ph.D.

Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce:

30. března 2023

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. března 2024

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

Mgr. Milan Durňak, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji:

Práci s názvem Sonda do problematiky přístupu státu k pěstounským rodinám jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 16. 06. 2025

Jana Kaňkovská

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat především vedoucí práce Mgr. Ladě Vikové, Ph.D. za její velmi cenné rady, ochotu a trpělivost po celou dobu. Dále pak všem informantům ochotným participovat na výzkumu práce. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině a nejbližším za jejich podporu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá pěstounskou péčí v České republice z perspektivy kulturní a sociální antropologie. Cílem práce je porozumět tomu, jaké podmínky stát a jeho instituce vytvářejí pro výkon pěstounství a jak jsou tyto podmínky vnímány samotnými pěstouny a pracovníky doprovodných organizací. Výzkum je založen na kvalitativní metodologii, zejména na narativních rozhovorech, zúčastněném pozorování a tematické analýze. Práce se zaměřuje na rozdíly mezi státními a nestátními formami podpory, na roli doprovázejících organizací a na aktérství pěstounů v systému náhradní rodinné péče. Výsledky ukazují, že pěstouni nejsou pouze pasivními příjemci pomoci, ale aktivními tvůrci péče, kteří se podílejí na formování systému a veřejného diskurzu o pěstounství.

Klíčová slova

pěstounství, náhradní rodinná péče, přístup státu, doprovázející organizace, aktérství pěstounů, sociální práce

Title

An Insight into the State's Approach to Foster Families

Annotation

This bachelor's thesis explores foster care in the Czech Republic through the lens of cultural and social anthropology. The research aims to understand the conditions created by the state and its institutions for the performance of foster care and how foster parents and support organization workers perceive these conditions. The study uses qualitative methodology, primarily narrative interviews, participant observation, and thematic analysis. It focuses on the differences between state and non-state forms of support, the role of accompanying organizations, and the agency of foster parents within the system of alternative family care. The findings reveal that foster carers are not merely passive recipients of assistance but active agents who shape the practice of care and contribute to developing the foster care system and public discourse.

Key words

foster care, alternative family care, state approach, support organizations, foster parent agency, social work

Obsah

Úvod.....	9
1 Metodologie	10
1.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	10
1.2 Metody sběru dat.....	10
1.3 Průběh výzkumu.....	12
1.4 Představení informantů	12
1.4.1 Pěstouni	13
1.4.2 Klíčoví pracovníci	13
1.5 Etika výzkumu.....	14
1.6 Sebereflexe	15
1.7 Zpracování dat.....	16
2 Antropologický přístup	18
2.1 K rodině a příbuzenství	18
2.2 Antropologie dětství a pěstounská péče v českém kontextu	19
3 Stručná historie a vývoj pěstounské péče v České republice.....	21
4 Pěstounství v kontextu sociální politiky	23
4.1 Náhradní rodinná péče	23
4.2 Osvojení (adopce)	25
4.3 Pěstounská péče.....	26
4.4 Poručenství s osobní péčí	29
4.5 Opatrovnictví.....	30
4.6 Hostitelská péče.....	30
4.7 Ústavní péče	32
5 Doprovázení pěstounských rodin.....	33
5.1 Role klíčového pracovníka	38
5.2 Role pracovníka OSPOD	41

6	Aktérství pěstounů	45
6.1	Teoretické vymezení aktérství.....	45
6.2	Praktické projevy aktérství pěstounů	46
7	Závěr	51
	Seznam použité literatury a zdrojů.....	53

Úvod

Téma pěstounské péče (dále jen PP) jsem si pro svou bakalářskou práci zvolila nejen z odborného, ale především z osobního důvodu. Dlouhodobě se pohybuji v prostředí náhradní rodinné péče (dále jen NRP), ať už jako pozorovatel, spolupracovník nebo aktivní účastník různých vzdělávacích a podpůrných aktivit. Tato zkušenost mi umožnila nahlédnout pod povrch institucionálních rámců a zahlédnout každodenní realitu pěstounských rodin – jejich radosti, nejistoty, vyjednávání i tichou vytrvalost. Právě tato blízkost tématu mě vedla k rozhodnutí věnovat se pěstounství nejen jako právnímu institutu, ale především jako živé sociální praxi, která se odehrává v konkrétních vztazích, strukturách a emocích.

Cílem práce je porozumět tomu, jaké podmínky stát a jeho instituce vytvářejí pro výkon pěstounské péče a jak jsou tyto podmínky vnímány samotnými pěstouny a pracovníky doprovodných organizací. Zajímalo mě, jak se v každodenní praxi promítají různé formy podpory, jaké rozdíly existují mezi přístupem státních a nestátních organizací a jak se v tomto systému projevuje aktérství pěstounů – tedy jejich schopnost jednat, rozhodovat a ovlivňovat podobu péče, kterou poskytují.

Práce je postavena na kvalitativním výzkumu, který kombinuje narativní rozhovory, zúčastněné i nezúčastněné pozorování a analýzu terénních poznámek. Tento přístup mi umožnil zachytit nejen fakta, ale i nuance, emoce a významy, které by při kvantitativním zkoumání mohly zůstat skryté. V průběhu výzkumu jsem se setkala s řadou inspirativních lidí, jejichž ochota sdílet své zkušenosti a otevřeně mluvit o výzvách i úspěších pěstounství byla pro tuto práci klíčová.

Tato práce si neklade za cíl nabídnout univerzální odpovědi nebo jednoduchá řešení. Spíše se snaží přispět k hlubšímu porozumění pěstounské péče jako prostoru, kde se střetávají instituce a jednotlivci, pravidla a emoce, kontrola a důvěra. Věřím, že právě v těchto napětích se odehrává to podstatné – nejen pro děti, které v pěstounských rodinách vyrůstají, ale i pro celou společnost, která nese odpovědnost za jejich budoucnost.

1 Metodologie

V této kapitole se věnuji metodologii, etice a metodám sběru dat, dále zde přibližuji informanty a reflektuji své poznatky z proběhlého výzkumu.

1.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumná část bakalářské práce si klade za cíl hlouběji porozumět tomu, jaké podmínky stát a jeho instituce v současné době vytvářejí pro výkon pěstounské péče a jak jsou tyto podmínky prožívány a vyjednávány samotnými pěstouny a dalšími zapojenými aktéry. Pěstounství zde není nahlíženo pouze jako právní institut či nástroj sociální politiky, ale především jako živá, každodenní praxe, která se odehrává v konkrétních sociálních vztazích a strukturách.

Záměrem je sledovat, jak se do této praxe promítají různé formy podpory — především v podobě doprovodných služeb poskytovaných státními i nestátními organizacemi — a jakou roli tyto organizace v systému péče o ohrožené děti fakticky sehrávají. Výzkum je zaměřený na srovnání přístupů státních a nestátních institucí, přičemž zvláštní pozornost bude věnována nestátní organizaci založené samotnými pěstounkami, která slouží nejen jako poskytovatel služeb, ale i jako prostor vzájemného sdílení a posilování aktérství.

V rámci zúčastněného pozorování a narativních rozhovorů je snahou zachytit způsoby, jimiž pěstouni a pěstounky čelí systémovým překážkám, jaké strategie v daném institucionálním rámci rozvíjejí, a jak chápou svou roli pečujících osob. Výzkum bude usilovat o zviditelnění hlasů pěstounů, které v odborné i veřejné debatě často zůstávají upozaděny, a přispět tak k hlubšímu pochopení současné situace pěstounské péče v České republice.

K této práci jsou vymezeny tři výzkumné otázky:

1. Jak pěstouni a pracovníci doprovodných organizací vnímají přístup státu k výkonu pěstounské péče?
2. Jaké rozdíly panují mezi přístupem státních a nestátních doprovodných organizací k pěstounům?
3. Jak se projevuje aktérství pěstounů?

1.2 Metody sběru dat

Pro výzkum jsem zvolila kvalitativní metody sběru dat, kdy tou hlavní metodou byly narativní rozhovory. Tuto metodu jsem si zvolila především z toho důvodu, že pro podstatu výzkumu se mnou informanti sdílí své životní zkušenosti a příběhy. K povaze cílů práce je tedy příhodnější

využít metodu, která podpoří získání subjektivních zkušeností, které by při přímém dotazování nemusely vyvstat.

„Narativní rozhovory vycházejí z konceptu narativity, který předpokládá, že se významy tvoří a odkrývají v průběhu vyprávění a že se tyto významy a jejich propojení do uceleného příběhu projeví jenom při volném vyprávění“ (Zandlová 2019: 328).

Takových rozhovorů jsem cíleně provedla osm, pět s pěstouny (jedna z pěstounek byla zároveň i klíčovou pracovníci, proběhl jeden obsáhlý rozhovor) a tři další s klíčovými pracovníky, dále jsem měla štěstí na neformální konverzace jak s pěstouny, tak i klíčovými pracovníky, se kterými jsem přišla do styku během stáže nebo víkendových pobytů. Stáž probíhala od 18. 1. 2024 do 2. 2. 2024, v průběhu roku 2024 jsem se účastnila 3 vzdělávacích pobytů, díky těmto aktivitám jsem získala 6 neformálních rozhovorů, které jsem si zaznamenávala pomocí poznámek.

Výzkumná metoda byla použita při rozhovorech s pěstouny i klíčovými pracovníky za účelem zachování autenticity. Pěstounky byly instruovány k naraci, která vyjádří jejich pocity, zkušenosti a názory na současnou situaci. Oproti tomu klíčový pracovníci byli nasměřováni do určitých sfér problematiky a rozhovory tak vznikaly na hranici s polostrukturovaným rozhovorem.

Dalšími zvolenými metodami bylo pozorování, a to jak zúčastněné, tak i nezúčastněné. Tyto metody jsem pro svůj výzkum mohla využít díky stáži v neziskové organizaci a výpomoci na víkendovém vzdělávacím pobytu pro pěstouny.

„Zúčastněné pozorování je technika konstrukce dat, v jejímž rámci se výzkumník aktivně účastní dění v situacích, jež pozoruje, s cílem zachytit emickou (aktérskou) perspektivu a porozumět jednání aktérů v přirozeném prostředí. Děje se tak prostřednictvím enkulturace, tj. osvojování si hodnot a norem zkoumané společnosti či prostředí“ (Heřmanský 2019: 388).

„Vedle zúčastněného pozorování lze provádět i pozorování nezúčastněné. To je využívané v případě, kdy se neptáme na subjektivní zkušenost aktérů, ale na jejich chování v daném (obvykle přirozeném) prostředí“ (Heřmanský 2019: 388).

V rámci stáže se jednalo o oba typy pozorování, kdy jsem s doprovázejícími pracovníky navštívila bezmála deset rodin v rámci povinných návštěv a dále se zúčastnila plánování vzdělávacích kurzů s následným praktickým zasvěcením do administrativních a organizačních

úkonů. Také jsem měla možnost zúčastnit se pravidelných brainstormingů a porad, kde jsem měla možnost přihlížet formální agendě práce.

Mnohem zúčastněnější pozorování mi bylo umožněno při výpomoci na víkendovém vzdělávacím pobytu, kde jsem měla možnost aktivně se podílet na organizaci různých seminářů, dále jsem přišla do styku s dětmi v pěstounské péči a získala jsem tři informanti rozhovorů. Výhodou tohoto pozorování bylo prostředí, ve kterém se přítomní pěstouni cítili uvolněně a díky tomu jsem mohla být svědkem přirozených reakcí na podněty, které situace za uplynulý víkend vyvolaly.

1.3 Průběh výzkumu

Vzhledem k časové prodlevě mezi pozorováním během stáže, která byla vykonána na začátku roku 2024 a rozhovory, kdy byl finální pořizena na začátku roku 2025 trval výzkum rok. Začínala jsem navazováním kontaktů v terénu při zúčastněném pozorování. Celý proces byl bez problémů a své informanty jsem získala velice rychle.

Jediným nepříznivým faktorem bylo časové sjednocení našich možností. Na základě vzájemné domluvy s informanty jsme se rozhodli rozhovory realizovat během osobního setkání, což nám k povaze metody výzkumu, možnostem informantů, a především citlivému tématu přišlo nejvíce adekvátní, ovšem někteří informanti byli z větší dálky. Nakonec se nám podařilo domluvit vyhovující termíny, ale mezi některými rozhovory vznikla větší časová prodleva.

Při rozhovorech s pěstouny jsem pro větší komfort informantů volila návštěvu jejich domovů, s čímž všichni souhlasili, výpovědím tento faktor dodal větší subjektivitu a rozsah. Naopak u rozhovorů s klíčovými pracovníky bylo zvoleno formální pracovní prostředí, které nabídlo profesionální přístup, jenž byl vzhledem k příjemnému terénu pro informanta brzy obohacen o jistou neformálnost a osobní projevy. Celý výzkum proběhl bez technických, etických či osobních problémů.

1.4 Představení informantů

Informanty rozdělují do skupin pěstounů a klíčových pracovníků. Pro zachování jejich anonymity jsou v práci použita krycí jména. Za účely práce jsou zachovány pouze informace o pohlaví, věku, doba zapojení do pěstounství/doprovázení, počet dětí, které měli nebo mají v péči. Dále je zde uvedeno také nejvýše dosažené vzdělání, které je relevantní primárně pro

klíčové pracovníky, ovšem v případě pěstounů stojí za zmínku, že pěstounskou péči vykonávají lidé s různými stupni vzdělání, zaměření studia zjišťováno nebylo.

Ve výzkumu participoval pouze jeden muž, a to z řad klíčových pracovníků. Nedostatek mužských informantů v participující skupině pěstounů je z důvodu malého procenta profesionálního přístupu ze strany mužů. Jednalo se o situaci, kdy muži z páru pěstounů brali svou roli zcela rodičovsky a formální stránka péče zůstává na ženách. Z tohoto důvodu měli pocit, že výzkum, vzhledem k jeho podstatě, nemají, jak obohatit.

1.4.1 Pěstouni

Karla – 53 let; v institutu pěstounství zapojena již 13 let, první rok jako dočasná pěstounka, v péči jedno dítě, následně přechod na dlouhodobou péči, ve které má nyní 3 děti; zároveň vykonává profesi klíčového pracovníka; nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské.

Dana – 37 let, v institutu pěstounství zapojena již 6 let, v současnosti se stará o jedno dítě v dočasné péči, je její již 8 pěstounské dítě, v dlouhodobé péči neměla zatím žádné dítě; nejvyšší dosažené vzdělání: středoškolské s maturitou.

Lýdie – 32 let; v institutu pěstounství je zapojena již 4 roky, o první tři děti pečovala v rámci PP na přechodnou dobu, nyní má v dlouhodobé péči dítě již rok a půl; nejvyšší dosažené vzdělání: odborné s výučním listem.

Šárka – 42 let; v institutu pěstounství zapojena již 15 let, dočasně pečovala o 9 dětí, z hlediska dlouhodobé PP, má nyní ve své péči 2 děti, které jsou sourozenci; nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské.

Simona – 50 let; v institutu pěstounství je zapojena 9 let, ve své péči má a měla 4 děti z hlediska dlouhodobé PP, nejvyšší dosažené vzdělání: středoškolské s maturitou.

1.4.2 Klíčoví pracovníci

Marta – 46 let; profesi klíčové pracovníce vykonává již 14 let, za své působení v tomto oboru vystřídala 2 doprovodné organizace, pod kterými doprovázela rodiny vykonávající NRP; nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské

Kamil – 51 let; profesi klíčového pracovníka vykonává již 12 let, v doprovodné organizaci, ve které v současnosti působí je předním lektorem výukových programů pro pěstouny; nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské.

Sára – 29 let; profesi klíčové pracovníce vykonává 3 roky; působí v první doprovodné organizaci a zároveň zvyšuje své vzdělání; nejvyšší dosažené vzdělání: vyšší odborná škola.

Karla – 53 let, profesi klíčové pracovníce vykonává s přestávkami 8 let, je zároveň pěstounkou, z tohoto hlediska je představena výše; nejvyšší dosažené vzdělání: vysokoškolské.

1.5 Etika výzkumu

Vzhledem k choulostivému tématu výzkumu a sděleným informacím, které zmiňují nezletilé osoby, jsou všichni informanti anonymizováni pod krycími jmény, s výjimkou dat použitých v předešlé kapitole, tím je věk, doba zapojení v institutu pěstounství, počet dětí svěřených do péče, tato opatření jsou použita jako prevence před únikem a zneužitím zjištěných dat (Etický kodex CASA 2022).

Před zahájením každého rozhovoru byli všichni informanti seznámeni s mým výzkumem a jeho cíli, z jakého důvodu tento výzkum provádím, jakou roli v něm sehraji a jak bude naloženo s daty jimi sdělenými jak v samotné práci (včetně informace o jejich anonymizaci viz výše), i po jejím napsání. Informanti byli obeznámeni, že v případě změny názoru se mohou do konce ledna roku 2025 odvolat a vyjádřit nesouhlas s použitím jejich výpovědí v mé práci (Etický kodex CASA 2022).

Oslovené informantky z řad pěstounů se pro participaci na výzkumu rozhodly zejména ze zájmu na sdílení svých zkušeností a pocitů, které je provází každým dnem, rády se nechaly vyslechnout od někoho, kdo každý den nečelí aspektům této problematiky. Klíčoví pracovníci participující na výzkumu své rozhodnutí odůvodnili, jako další osvětu laického publika. Všem informantům bylo slíbeno, že jim vypracovaná práce bude zaslána po její úspěšné obhajobě.

Informovaný souhlas byl předán pouze ústně, kde každý informant zřetelně vyjádřil souhlas s účastí na výzkumu a jeho podmínkami.

Veškeré nahrávky rozhovorů jsou pro účely práce uloženy v autorčině osobním archivu, ze kterého budou, vzhledem k již zmíněné choulostivé povaze výzkumu, nenávratně odstraněny po vytížení všech potřebných informací a následné obhajobě práce.

1.6 Sebereflexe

Do terénu jsem vstupovala z pozice insidera, tím byl můj výzkum značně ulehčen, hlavně díky určitému předporozumění problematiky celého výzkumu. Známosti, které jsem v této komunitě již měla ulehčili mé přijetí v terénu (Heřmanský 2019: 356–366). Významnou výhodou pro mé postavení výzkumníka byla předešla spolupráce v rámci víkendových vzdělávacích pobytů, kde jsem s informanty byla v blízkém a přátelském kontaktu. Vzhledem k těmto skutečnostem jsem neměla obavy o nedostatek informantů s bohatým přínosem pro mou práci.

Ačkoliv jsem přecenila zájem o participaci ze strany sociálních pracovníků státního sektoru, výzkum na této skutečnosti tolik nestrádá, i když se jednalo o výzkumnou část zamýšlenou již v návrhu zadání práce. Dle původního plánu měly být rozhovory uskutečněny i s pracovníky OSPOD, kde měly být zkoumány přístupy a podmínky, které pracovníkům stát nabízí. Vzhledem k povaze výzkumného tématu žádný z pracovníků neprojevil zájem, z toho důvodu je v části práci, která se zabývá rolí pracovníka OSPOD viz níže čerpáno z odborné literatury, legislativy a dat zjištěných při výzkumu od ostatních informantů.

S informanty jsem byla schopna navázat převážně neformální vztahy, které byly založeny na vzájemném respektu a hranicích jednotlivců. Rozhovory jsem se snažila vést v příjemné atmosféře, vzhledem k zvolené metodě narativního rozhovoru jsem informanty při vyprávění nepřerušovala, případně pouze povzbudila k dalšímu rozvíjení narace. Pokud informant odbočil od ústředního tématu nebo zmínil skutečnost, která byla pro výzkum přínosná, ovšem žádný z informantů nebyl nucen do sdílení informací, které pro něj byly příliš osobní, a to i když by byly významným doplněním výzkumu.

Jediným problémem byla synchronizace časových možností, která se pojila se vzdáleností bydliště některých informantů. Kdybychom s informanty neměli další agendu během mého pozorování, mohli jsme rozhovory provést současně, ovšem naše tehdejší zaneprázdněnost nezabránila vzniku neformálních konverzací, které pro mou práci byly také velmi přínosné.

Během pozorování nenastala žádná situace, ve které by zkoumané subjekty cítily narušení komfortní zóny a překročení hranic. Veškerá moje přítomnost byla předem konzultována a odsouhlasena po řádném informování subjektů.

Výzkum tedy proběhl bez komplikací a naplnil kvalitativní požadavky vymezené pro tuto práci.

1.7 Zpracování dat

Data získaná prostřednictvím narativních rozhovorů, neformálních konverzací a zúčastněného i nezúčastněného pozorování byla analyzována pomocí tematické analýzy. Tento přístup spočívá v opakovaném a pozorném čtení textového materiálu s cílem vyhledat a vyčlenit opakující se vzory významů, které se vztahují k výzkumným otázkám. Tematická analýza podle Heřmanského v knize *Metody výzkumu ve společenských vědách* nabízí zároveň dostatečnou pružnost, aby zachytila nejen obecné trendy, ale také specifika jednotlivých příběhů, což je zásadní zejména u narativních dat, kde je důležité propojení s kontextem a pořadí sdělovaných zkušeností (Heřmanský 417–439).

Proces analýzy probíhal ve vícero krocích. Nejprve byly všechny rozhovory přepsány doslovně. Následovalo čtení prepisů, během něhož jsem si zaznamenávala první dojmy, které sloužily jako výchozí body pro tvorbu kódů. Kódování probíhalo otevřeně, tedy přímo na základě obsahu dat, bez předem stanovených kategorií.

Dále jsem vytvářela tematické kategorie, do kterých jsem kódy seskupovala a následně je porovnávala napříč jednotlivými rozhovory a skupinami respondentů (pěstouni versus pracovníci organizací). Tímto způsobem se mi podařilo identifikovat nejen shody, ale i rozpory a napětí v popisech každodenní spolupráce mezi aktéry, které významně přispívají k pochopení komplexity sociálního prostředí pěstounské péče.

Příkladem tematické kategorie kódů mohou být:

Institucionální vztahy – mluvit, kontakt, komunikace, domluva, vysvětlit, spolupráce

Aktérství pěstounů – rozhodnutí, musím, mohu, autonomie, vyjednávání

Emoce a prožívání – strach, důvěra, nejistota

Podpora a vzdělávání – pomoc, mentoring, seminář, podpora, vzdělávání

Pravidla a systém – zákon, pravidla, systém, formulář, dokumentace

Kromě rozhovorů jsem využila i data z pozorování zaznamenaná v terénních denících, která pomohla doplnit a zařadit výpovědi do kontextu, například v situacích, kdy se aktérství

pěstounů projevovalo v praxi, ať už při poradách, vzdělávacích aktivitách nebo při komunikaci s institucemi.

Při zpracování a interpretaci dat jsem kladla velký důraz na etickou stránku výzkumu – především na zachování anonymity a důvěrnosti informantů. Citace byly proto upraveny tak, aby nebyla narušena jejich identifikovatelnost, přičemž zůstala zachována autenticita a význam sdělení.

Cílem tematické analýzy nebylo nalézt definitivní a všeobecné závěry, ale spíše nabídnout hlubší vhled do fungování pěstounství v České republice, založený na individuálních příbězích, každodenní praxi a vzájemných vztazích mezi pěstouny, institucemi a jejich představiteli.

2 Antropologický přístup

V následujících podkapitolách se budu věnovat antropologickému přístupu k rodině a příbuzenství a dále také samotné antropologii dětství a zasazení antropologického přístupu k pěstounské péči v českém kontextu.

2.1 K rodině a příbuzenství

Antropologie přistupuje k institutu rodiny z různých hledisek, jedním z nich je tradiční přístup, ten zakládá na biologicky orientovaném modelu příbuzenství, který z rodiny dělá univerzální jednotku založenou na pokrevních a reprodukčních vazbách, jejímž protipólem je přístup, jenž chápe rodinu jako kulturně variabilní konstrukci utvářenou sociálními praktikami.

Jedním z hlavních a nejvlivnějších zastánců tradičního biologického modelu je George P. Murdock, který ve své práci *Social Structure* tvrdí, že nukleární rodina skládající se z manželského páru a jejich dětí tvoří univerzální jednotku ve všech společnostech. Své postoje zakládá na biologické reprodukci, společném bydlení a ekonomické spolupráci (Murdock 1949: 1–2.).

Tradiční přístup k rodině byl, v důsledku kulturně relativistického obratu v antropologii, zásadně zkritizován ve druhé polovině 20. století. David M. Schneider ve své práci *A Critique of the Study of Kinship* zpochybnil předpoklad, že biologické vazby jsou přirozeným a univerzálním základem příbuzenství (Schneider 1984: 8–12). Dále tvrdí, že tyto názory nejsou neutrálním popisem lidské přirozenosti, ale západním kulturním konstruktem, který se antropologie snažila zobecnit na všechny společnosti (Schneider 1984: 174–178).

Dalším kritickým přístupem k tradičnímu pojetí antropologie rodiny nabízí i Carol R. Ember a Melvin Ember, kteří ve své učebnici *Cultural Anthropology* upozorňují na to, že i přes existenci určité formy rodiny napříč kulturami se její složení, role a funkce značně liší. Uvádějí zde, že v mnoha společnostech není rodičovství primární doménou biologických rodičů – mnohdy se o děti starají prarodiče, sourozenci, sousedé a jiní členové komunity. Tento koncept je v praxi nazýván alloparenting a spočívá ve sdílené péči o děti (Ember, Ember 2019: 227–256).

Euroamerický model rodičovství, který za ideální a normativní považuje vazby biologické, je mnoha antropology kritizován, protože přehlíží reálnou variabilitu lidských uspořádání. V těchto společnostech je PP většinou institucionalizována a právně upravena. V antropologii je ovšem na pěstounství nahlíženo v mnohem širším rámci. Jak je již zmíněno

výše, v mnoha společnostech je běžnou a mnohdy samozřejmou formou alloparenting, který je významnou strukturální součástí daných společností (Ember, Ember 2019: 227–256).

Nancy Scheper-Hughes ve své práci *Death Without Weeping* ukazuje, že ženy z brazilských favel dávají své děti často do péče jiným ženám. Jedná se o adaptivní strategii, kdy nedochází k předání péče z důvodu nedbalosti, ale z důvodu přežití. Pěstounství zde není právní akt, ale emocionálně a prakticky ukotvená forma kolektivní rodičovské odpovědnosti (Scheper-Hughes 1992: 390–398).

Pěstounství je tedy z pohledu antropologie forma péče o děti, která je kulturně konstruovaná a organizovaná podle lokálních pravidel, hodnot a potřeb. Model aplikovaný v České republice, který je řízený zákony a jasně danými kritérii, z PP dělá „druhou možnost“ života v rodině a následné sociální reprodukce, kdežto mnoho jiných společností, které nemají byrokratizovaný politický systém, staví PP do pozice přirozené a primární formy výchovy, která konstruuje chod jejich kultury.

2.2 Antropologie dětství a pěstounská péče v českém kontextu

Antropologie dětství jako specializovaná oblast kulturní a sociální antropologie, která zpochybňuje univerzalistické představy o „přirozeném“ dětství a upozorňuje na to, že dětská zkušenost je vždy utvářena kulturně, sociálně i historicky. Zatímco ve společnostech euroamerického typu převládá model dětství jako období nevinnosti, závislosti a ochrany, jiná společenství mohou na děti nahlížet jako na aktivní účastníky rodinného i ekonomického života (Scheper – Hughes, Sargent 1998: 1–15). Děti nejsou pouhými příjemci výchovy, ale aktéři, kteří se na tomto procesu podílejí, a právě proto je potřeba takto nahlížet i na děti vyrůstající mimo vlastní biologickou rodinu.

MPSV ve své publikaci *Zpráva o rodině 2023* představuje pěstounskou péči v České republice jako specifickou instituci, kde se kulturní představy o „normální“ rodině a dětství dostávají do přímé konfrontace s realitou. Pěstounství zde dlouhodobě naráží na rozpolcené postavení dítěte mezi biologickou a sociální příslušností. Zatímco oficiální diskurz pěstounství staví na důrazu na „náhradní rodinu“, stabilitu prostředí a „co nejvíce se přibližující podmínky běžné rodině“ (MPSV 2023).

Oproti tomu antropologická perspektiva, kterou Howell uvádí ve své knize *The Kinning of Foreigners: Transnational Adoption in a Global Perspective*, upozorňuje na proměnlivost samotného konceptu rodiny a na různé způsoby příbuzenství, které se v praxi vytvářejí. Pěstounská rodina tak není kopií „tradiční“ nukleární rodiny, ale specifickou formou

příbuzenské praxe, často vyjednávanou mezi institucemi, biologickými rodiči, pěstouny a samotným dítětem (Howell 2006: 37–45).

Zatímco veřejná i odborná interpretace často nahlíží na dítě v pěstounské péči jako na zranitelný subjekt vyžadující ochranu, antropologické přístupy upozorňují na potřebu vnímat děti jako aktivní účastníky těchto vztahů. Jak ukazuje Sigrid James ve své studii *Why Do Foster Care Placements Disrupt* o dětské agentivitě, je důležité zkoumat, jak si děti samy vytvářejí narativy o svém životě, jak se identifikují s novým rodinným prostředím a jakými způsoby se orientují v dynamice pěstounských vztahů. Pěstounská péče tak není pouze jednostranným procesem poskytování péče, ale komplexní interakcí, v níž děti hrají aktivní roli při formování vztahových struktur v náhradní rodině (James 2002: 601–611).

V českém kontextu se navíc pěstounství neustále pohybuje mezi dvěma póly – na jedné straně jako nástroj deinstitucionalizace a podpory individuálního přístupu k dítěti, na straně druhé jako kontrolovaná forma státní intervence do rodinného života. Antropologické přístupy mohou přispět k hlubšímu porozumění tomu, jak se tato napětí promítají do každodenní zkušenosti pěstounů i dětí – například skrze administrativní požadavky, sociální dohled nebo očekávání ohledně „vhodného“ rodičovství (Roberts, 2012).

Lze tedy konstatovat, že antropologie dětství nabízí kritický rámec pro analýzu pěstounské péče, protože odmítá nahlížet na dítě jako jednotný objekt zájmu státu či rodiny. Namísto toho vnímá dětství jako prostor, kde se prolínají mocenské struktury, kulturní normy a individuální jednání. V české pěstounské péči tento přístup umožňuje nejen nahlédnout na institucionální nastavení systému, ale také porozumět každodenním strategiím a zkušenostem všech zúčastněných aktérů – především samotných dětí.

3 Stručná historie a vývoj pěstounské péče v České republice

Pěstounská péče v současné podobě má kořeny ve starověku, přesněji v řeckých městských státech a také v Římě. Kapitola *K historii pěstounské péče* v publikaci *Náhradní rodinná péče* od Bubleové a Matějčka představuje, že koncept dnešní formy PP byl vymodelován z prvotní instituce placených kojných, následně chův, opatrovnic a pěstounek. Základní kámen pro tyto funkce ve společnosti položilo ekonomické povznesení a vytvoření tzv. vyšší třídy, a ovšem nastolení ideálu krásy, který se neslučoval s těhotenstvím, porodem a následným kojením dítěte. Těhotenství a porod nebylo možné svěřit nikomu jinému, proto manželky zámožných měšťanů daly vzniknout institutu kojných. Ve městech se kojné scházely pod sloupem Columna Lactaria, kde si mohly manželky patriciů jejich služby koupit za peníze či jiné materiální výhody. Ve středověké Evropě patřily kojné běžně mezi služebnictvo panovnických dvorů, mnohdy i šlechtických sídel. Ve Francii v době renesance byly děti z městských rodin obvykle svěřovány do péče venkovské kojné, a to na 2 roky, po této době byly přijímány zpět do svých rodin, pokud tedy děti přežily. Ze záznamů vyplývá, že přežití bylo spíše výjimkou než pravidlem (Bubleová, Matějček 1999: 25–26).

Ve středověké Evropě, včetně českých zemí, připadla péče o osiřelé děti převážně církevním institucím – klášterům, špitálům a milosrdným bratřím. Takové formy pomoci však byly institucionální a zřídka měly charakter individualizované péče. První významné pokusy o systematické řešení situace opuštěných dětí představovaly nalezince. V českém prostředí byl první nalezinec zřízen v roce 1789 v Praze u sv. Apolináře. Jeho cílem bylo zamezit infanticidám a umožnit matkám anonymní odevzdání dítěte prostřednictvím tzv. nalezeneckého okénka (rota). Ačkoli šlo o snahu humanizovat péči o opuštěné děti, úmrtnost v těchto zařízeních byla extrémně vysoká a citová deprivace běžná (Šámalová 2011: 53–70).

V 19. století se ve společnosti začíná prosazovat nový pohled na výchovu dítěte, který zdůrazňuje význam rodinného prostředí pro zdravý vývoj. Z těchto impulsů vychází i praxe tzv. vychovávání na venkově, kdy byly děti z nalezinců umísťovány do náhradních rodin – nejčastěji za úplatu. Tato forma náhradní péče se stávala alternativou k institucionálnímu vychovávání, byť v řadě případů motivovanou ekonomicky, nikoli citově (Matějček; Dytrych; Růžička 1994: 77–82).

Po vzniku Československa v roce 1918 se náhradní péče stává předmětem veřejné politiky. Zákon č. 256/1922 Sb., o ochraně dětí, poprvé definoval odpovědnost státu za ohrožené děti a umožnil systematické umísťování dětí mimo biologickou rodinu. Přesto v

meziválečném i poválečném období převažovala ústavní výchova – zejména v podobě dětských domovů (Kuchařová 2010: 10–12).

Socialistické období posílilo kolektivistické pojetí výchovy, což vedlo k rozmachu institucí. Pěstounství přitom existovalo jen v omezené podobě, často bez systematické podpory nebo legislativního ukotvení. Výrazný obrat nastal až po roce 1989. V návaznosti na přijetí Úmluvy o právech dítěte (1989) a v souladu s mezinárodními trendy byla v České republice přijata řada reformních opatření, včetně zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, který poprvé komplexně upravil podmínky pěstounské péče. Součástí této transformace bylo i vyhlášení prvních SOS vesniček v ČR, které přinesly model rodinného typu péče a výrazně podpořily alternativy k ústavnímu zařízení. Od této doby je pěstounství vnímáno jako preferovaná forma náhradní péče před ústavní výchovou (Kuchařová 2010: 8–13).

4 Pěstounství v kontextu sociální politiky

V této kapitole představím institut náhradní rodinné péče v České republice, jaké formy NRP český systém nabízí a jaká jsou jejich zákonná vymezení.

4.1 Náhradní rodinná péče

Na začátek je adekvátní nejdříve představit náhradní rodinnou péči a její formy, v současné době máme v České republice možnost využít několik těchto forem od osvojení až po opatrovnictví.

Pomocí péče, která je upravena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí vzniká každému dítěti právo na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči, život v rodině, ale také svobodu myšlení, svědomí a náboženství nebo na vzdělání a zaměstnání, také dítě chrání před jakýmkoliv negativními vlivy. Ovšem ochrana dítěte je mnohem širším pojmem než sociálně – právní ochrana, protože zahrnuje rozsáhlý soubor práv a oprávněných zájmů dítěte, je upravena v různých odvětvích a předpisech různé právní síly. Tvoří tedy síť činností několika orgánů, právnických a fyzických osob v závislosti na působnosti. Takováto ochrana dítěte je promítána do právních předpisů v oblasti rodinné právní, sociální, školské, zdravotní, trestní apod., z toho vyplývají i realizační subjekty. Je tedy zřejmé, že právní ochranu dítěte nelze pokrýt jediným právním předpisem. Deklarace práv dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijata v roce 1989, vyhláší rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech jedinců, a to zejména dětí, která musí mít nárok na žádoucí ochranu a pomoc, díky kterým bude schopna plnit svou úlohu. Zákony tedy podléhají základnímu principu fungování rodiny, tím je právo a povinnost rodičů společně pečovat o děti, a pokud je potřeba, požadovat pomoc v jeho naplnění. Jakýkoliv zásah do soukromí rodinného života je proveditelný pouze tehdy, kdy o to zákonní zástupci požádají nebo se o děti nemohou či nechtějí starat (MPSV 2025). Je známo, že právem i povinností rodiče je pečovat o vlastní děti. V ideálním světě by se každé dítě narodilo do milující rodiny, kde by bylo vychovááno oběma biologickými rodiči (Novotná 2018: 19).

Od ledna roku 2013 mají obecní úřady s rozšířenou působností, kde sídlí, jak je přibliženo níže, orgány sociálně – právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), povinnost zpracovat Individuální plán ochrany (dále je IPOD). „Tato povinnost vzniká na základě pravidelného vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny za účelem posouzení, zda lze dítě považovat za ohrožené, resp. zda se jedná o dítě, na které se sociálně – právní ochrana zaměřuje dle

ustanovení § 6 zákona o sociálně – právní ochraně dítěte. Opakované vyhodnocování situace dítěte je nezbytné provádět průběžně minimálně ve lhůtě 1x za 6 měsíců“ (Virtuální knihovna NRP 2025).

„Vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny slouží zejména k identifikaci potřeb dítěte a míry jejich naplnění v rodině, k objasnění silných stránek rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu, dále také hodnotí situaci dítěte v rámci širší rodiny či komunity, hodnotí aktuální míry ohrožení dítěte, vše výše zmíněné slouží jako podklad pro prvotní tvorbu či aktualizaci individuálního plánu ochrany dítěte a k vymezení dalšího postupu“ (Virtuální knihovna NRP 2025).

„Ten vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření“ (Zákon č. 359/1999 Sb.).

„OSPOD je povinen zpracovat plán ochrany dítěte na základě provedeného vyhodnocení, ve kterém stanoví jednotlivé cíle/kroky směřující k ochraně dítěte, naplňování zjištěných a nedostatečných zajištěných potřeb dítěte a odstranění příčin jeho ohrožení. Dílčí cíle a kroky jsou plánovány ve spolupráci s rodiči dítěte, osobami odpovědnými za jeho výchovu a dalšími odborníky. IPOD je pravidelně vyhodnocován a aktualizován se zaměřením na současnou situaci dítěte a jeho rodiny. Obsah individuálního plánu ochrany dítěte je stanoven v § 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o SPOD“ (Středočeský kraj 2025).

Tento nástroj kontroly při doprovázení náhradních rodin je současně povinným kritériem pro rozhodnutí o určení potřeby dítěte k umístění do jedné z forem náhradní rodinné péče, stojí tak tedy na úplném začátku a provází jakýkoliv vývoj situace dítěte, jak je přiblíženo níže.

Náhradní rodinná péče v České republice se ve většině případů nevztahuje na děti skutečně osiřelé, tedy bez žijících rodičů. Naopak, častěji se jedná o děti takzvaně sociálně osiřelé, ty sice mají alespoň jednoho biologického rodiče, avšak z různých důvodů se o ně nemůže, nechce nebo neumí postarat. V těchto situacích se systém podpory snaží v první řadě nalézt náhradní péči v rámci širší rodiny nebo u blízkých osob, které dítě zná. Až v případě, že takové zázemí nelze zajistit, se přistupuje ke svěřením dítěte do péče osob, které k němu dosud neměly žádný vztah, ale projevují ochotu i schopnost jej přijmout do své rodiny. (Rotreklová 2008: 22–24).

„Cílem NRP je dětem, vyžadující tuto pomoc, poskytnout přechodnou či dlouhodobou péči, která se co nejvíce podobá té rodinné. Dětem dává možnost vyrůstat v rodinném prostředí, které má pozitivní vliv na jejich psychomotorický a psychický vývoj, na rozdíl od ústavní péče. Pokud je možné a žádoucí, snaží se zachovat vazby s biologickou rodinou, a to v maximální možné míře“ (Novotná 2018: 20).

V České republice je možné využít několik typů NRP, jako je adopce (osvojení), pěstounská péče, poručenství, opatrovnictví nebo hostitelská péče. Některé z těchto forem mají ještě další dělení, která umožňují péči více specifikovat. Podrobněji je přiblížím v podkapitolách níže.

4.2 Osvojení (adopce)

V dnešní době se setkáme spíše s termínem osvojení než adopce, ale jedná se o jednu a tu samou formu NRP.

Cílem je založení vztahu mezi osvojitelem a osvojencem, který je stejně přirozený, jako vztah biologického rodiče a dítěte. Klade důraz na vytvoření opravdového, stabilního a harmonického domova pro osvojené dítě. Základním principem osvojení je přijetí dítěte za vlastní adoptivními rodiči (Hartl 2004: 164–165).

Podle zákona, který byl platný od 1. 4. 1964 do 31. 12. 2013, mohli nezrušitelně osvojit jen manželé, a to nezletilé dítě starší jednoho roku. Nově vznikal vztah osvojence k příbuzným osvojitele i v případě zrušitelného osvojení. Novou praxí zavedenou právě v roce 1964 byla tříměsíční předadopční péče. Novelizace v roce 1982 zavedla možnost osvojení osamělou osobou pro výjimečné případy. Zákon jako takový postupem let prošel ještě dalšími novelizacemi, které postupně vytvořily formu, kterou se řídí proces osvojení dnes. Jedná se například o novelu z roku 1998, která společně se zvláštním zákonem postavila orgán sociálně – právní ochrany dětí do role, ve které mohl pravomocně rozhodovat o umístění dítěte z ústavní péče do péče budoucích osvojitelů. S rokem 2006 přišla novela, se kterou se začali do matriky zapisovat osvojitelé v zrušitelných i nezrušitelných případech osvojení, v praxi ovšem nedocházelo k výmazu biologických rodičů (Novotná 2018: 18-20). „Od 1. ledna roku 2014 upravuje osvojení občanský zákoník v § 794 až § 854. K osvojení je potřeba souhlas biologických rodičů dítěte, bez souhlasu rodičů lze osvojit dítě pouze při splnění zákonem stanovených podmínek, kdy o této možnosti rozhoduje autoritativně soud“ (Novotná 2018: 20–21).

4.3 Pěstounská péče

„Pěstounská péče je upravená v Zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v § 958–970; v Zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů – ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, dávky pěstounské péče, a v právních předpisech o sociálním zabezpečení – nemocenské a důchodové pojištění pěstounů“ (Zákon č. 89/2012 Sb., Zákoně č. 359/1999 Sb.).

Zdeněk Matějček ve své knize *Osvojení a pěstounská péče* uvádí, že děti svěřené do této formy náhradní péče jsou takové, které nemohou být vychovávány biologickými rodiči a zájem dítěte takové svěřeni vyžaduje. Je to druh státem garantované a kontrolované formy náhradní rodinné péče. Dítě může být svěřeno do péče fyzické osoby nebo do společné PP manželů. Pokud je dítě ve věku, kdy dokáže posoudit obsah péče, má být zjištěno jeho vyjádření. Oproti svazku osvojenému je ten pěstounský podstatně volnější. Při této formě NRP nevzniká příbuzenský vztah dítěte a náhradních rodičů a jejich příbuzných. Ačkoliv vztahy nejsou podloženy právními formami, i tak se obvykle neformálně vytvářejí a následně udržují (Matějček 2002: 16).

O tom, zda bude dítě svěřeno do pěstounské péče, rozhoduje příslušný soud. Ten může zároveň určit, že pěstouni budou pravidelně informovat o vývoji dítěte a průběhu péče. Pěstoun má odpovědnost zajistit dítěti vhodné podmínky pro jeho zdravý vývoj a osobně se o něj starat. V běžných každodenních situacích může jednat jménem dítěte a spravovat jeho záležitosti, například majetkové. Zároveň má povinnost udržovat kontakt s biologickými rodiči dítěte a sdílet s nimi důležité informace. Pokud to situace vyžaduje, soud může rozsah práv a povinností pěstouna upravit (Novotná 2018: 21).

„Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak“ (MPSV 2019). Ve vzájemné komunikaci mezi zákonnými zástupci dítěte a pěstouny pomáhají sociální pracovníci OSPOD, který má každá obec s rozšířenou působností, v současné době tedy 205 takových obcích, OSPOD sídlí výhradně na úřadech veřejné správy (Informační web územního plánování 2024). Nadále a primárně jako se vzájemnou komunikací pomáhají pracovníci doprovázejících organizací pěstounů, které jsou nedílnou součástí PP (Novotná 2018: 21).

„Pěstounovi vůči dítěti nenabývá vyživovací povinnost, ta nadále náleží rodičům nebo jiným osobám povinným výživou k dítěti, které určí soud. Dítěti v pěstounské péči, podle zákona, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte a pěstounovi měsíční odměna za výkon PP“ (Nožířová 2012: 17).

Eva Novotná v *Kapitole náhradní rodinná péče v České republice* v knize *Dobry pěstoun* vymezuje poskytování finančních prostředků, kterými jsou příspěvky při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla, a to při péči o nejméně 3 děti a příspěvek při ukončení pěstounské péče. Při převzetí dítěte do věku 7 let má pěstoun možnost čerpat peněžitou pomoc po dobu 22 týdnů, pokud jsou splněny běžné požadavky. Náhradní rodič má právo na rodičovský příspěvek do 4 let věku svěřeného, u dětí se zdravotním znevýhodněním je to do 7 let věku. Zánik PP vzniká s dovršením plnoletosti svěřeného dítěte, tedy v 18 letech nebo rozhodnutím soudu o jejím zrušení. V případě, že pěstoun zažádá o zrušení PP, je mu vždy vyhověno a svazek zaniká (Novotná 2018: 22).

„Do 30 dnů od rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče má pěstoun povinnost uzavřít tzv „Dohodu o výkonu pěstounské péče“. Možností má hned několik:

- a) s obecním úřadem obce s rozšířenou působností příslušného podle jeho trvalého pobytu;
- b) s jakýmkoliv obecním úřadem s rozšířenou působností;
- c) s obecním úřadem;
- d) s krajským úřadem;
- e) s pověřenou osobou (fyzickou či právnickou osobou, která má pověření k výkonu pěstounské péče)“ (Novotná 2018: 22).

Novotná v této stejné kapitole vysvětluje náležitosti volby instituce, kdy v případě, že se pěstoun rozhodne uzavřít dohodu s někým jiným než s ORP v místě bydliště, tedy variantou a), je nutné, aby tento úřad schválil uzavření dohod s ostatními subjekty z nabídky b) - e). Tato dohoda představuje pomoc ze strany státu a také záštitu práv a povinností stanovených zákonem. Mezi tyto práva a povinnosti řadíme například povinnost účasti 24 hodin vzdělávání nebo právo na pomoc při kontaktu s biologickou rodinou. Dohodu může pěstoun vypovědět kdykoliv, a to bez udání důvodu, jediným kritériem je uzavření dohody s jiným subjektem (Novotná 2018: 22).

Pěstounské rodiny nejsou na péči o svěřené děti samy – klíčovou roli v celém procesu hrají doprovázející organizace, které s nimi udržují pravidelný kontakt. Společně s nimi do

domácnosti pravidelně docházejí také sociální pracovníci OSPOD, a to zpravidla dvakrát ročně, podle místa trvalého pobytu dítěte. Podpora formou tzv. doprovázení reaguje na komplexní a často velmi individuální potřeby dětí, které vyrůstají mimo svou původní rodinu. Podrobněji se této problematice budu věnovat v následující kapitole (Řezáč 2022: 194–197). O svůj pohled a vnímání situace se podělila i pěstounka Lýdie „*Naštěstí v tom nejsem sama právě díky doprovodce. Pracovnice chodí pravidelně, a ještě spolu komunikujeme i individuálně, řešíme věci okolo školy, zdravotního stavu nebo taky kontaktu s bio rodiči [...] je fakt fajn mít někoho, kdo vás zná a můžu se na něj obrátit. [...] Taky jednou za půl roku přijdou ze sociálky, to už je spíš taková kontrola, ale беру to tak, že je to prostě potřeba.*“¹

„V současné době máme několik forem pěstounské péče, hlavní činitele máme hned 3:

1. Dle příbuznosti

- a. příbuzenská – poskytovaná v širší rodině svěřeného dítěte (prarodiče, nebo osoby dítěti blízké)
- b. zprostředkovaná – poskytovaná v nepříbuzenské rodině svěřeného dítěte, někdy označována jako klasická

2. Dle počtu dětí

- a. individuální – jedno až dvě děti v pěstounské péči
- b. skupinová – rodině je svěřeno do pěstounské péče více dětí, může se jednat o sourozeneckou skupinu

3. Dle délky pobytu v pěstounské rodině

- a. dlouhodobá pěstounská péče – vhodná pro děti, které potřebují v této péči být do zletilosti, předpokládá se, že jejich biologičtí rodiče vůči nim nemají rodičovskou odpovědnost vůbec nebo velmi omezeně; může se jednat o sourozenecké skupiny; jedná se o stabilní a dlouhodobé opatření; ačkoliv oficiálně končí zletilostí svěřeného dítěte, ve funkčních pěstounských rodinách mají děti pozici podobnou vlastním dětem a zůstávají tak často dlouho po dovršení zletilosti
- b. krátkodobá pěstounská péče neboli na přechodnou dobu – mnohokrát také označována jako „profesionální pěstounská péče“, oba pojmy označují totožný model PP; jedná se o rodinnou formu péče, která je podporována státem a nezletilým a měla by být poskytována po nezbytně nutnou dobu, maximálně

¹ Rozhovor s Lýdií, pěstounka, (32 let), nahrán autorkou 10. 2. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

však 1 rok; týká se případů, kde je vysoká pravděpodobnost rychlého a trvalého řešení (jiná forma náhradní rodinné péče, nebo návrat do původní rodiny); pěstounská rodina je od začátku připravována na brzký odchod dítěte“ (Novotná 2018: 23).

V okamžiku, kdy se rozhoduje o svěřením dítěte do pěstounské péče, často není možné s jistotou určit, zda budou obtíže v původní rodině přechodného nebo trvalejšího charakteru, ani jaká je reálná vyhlídka na zlepšení situace a návrat dítěte k biologickým rodičům. Klíčovým hlediskem zůstávají vždy potřeby samotného dítěte i možnosti jeho původní rodiny. Někdy se proto stane, že dítě původně svěřené do přechodné pěstounské péče zůstává v systému náhradní rodinné péče déle, než se předpokládalo. V takovém případě může dojít buď k jeho přemístění do jiné, dlouhodobé pěstounské rodiny, nebo – což je v praxi častější – se mění forma péče přímo u stávajících pěstounů, kteří přechodně pečovali o dítě, na péči dlouhodobou (Novotná 2018: 23). Příkladem je informantka Karla její rodina „*Děti nám odrostly, tak jsme si řekly, že zkusíme krátkodobou péči. Po všech procesech jsme dostali chlapečka, kterému byly 2 měsíce, moc dlouho ale nepobyl, po dalších 2 měsících ho mohli konečně umístit do adoptivní rodiny, asi tak měsíc na to se k nám dostaly dvojčata, holkám byly asi 4 měsíce. Když se pomalu začínal blížit konec 1. roku, kdy můžou být děti v přechodce, bylo jasné, že se musíme rozhodnout, no návrat do bio rodiny nehrozil, ale vzdát se jich k adopci nechtěli. Moc dlouhý rozhodování to nebylo, nedokázali jsme si představit, že bychom je poslali do jiný rodiny, no a teď jsou naše už 11 let.*“²

4.4 Poručenství s osobní péčí

„V případě, kdy rodiče dítěte zemřou, jsou zbaveni rodičovské odpovědnosti, výkon jejich rodičovské odpovědnosti byl pozastaven nebo nejsou způsobilí k právním úkonům v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka. Ten má vůči dítěti stejné povinnosti a práva jako rodič, ovšem kromě vyživovací povinnosti. Ty mohou být výjimečně vymezeny jinak, a to s ohledem na osobu poručníka, poměry dítěte nebo na důvody, z kterých rodiče nemají možnost plnit svá práva a povinnosti“ (Zákoně č. 359/1999 Sb.).

Pokud dítě potřebuje poručníka, soud nejprve upřednostní osobu, kterou navrhli jeho biologičtí rodiče – za předpokladu, že takové rozhodnutí není v rozporu se zájmem dítěte. Pokud rodiče nikoho nenavrhnou, nebo se ukáže, že návrh není vhodný, může být poručníkem ustanoven některý z příbuzných či jiná blízká osoba, která má k dítěti nebo jeho rodině vztah.

² Rozhovor s Karlou, (53 let), nahrán autorkou 3. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

Není – li k dispozici vhodný člověk z okolí dítěte, soud vybírá poručníka ze seznamu osob žádajících o osvojení nebo pěstounskou péči. Funkci poručníků mohou vykonávat i manželé společně. V případě, že nelze ustanovit žádného vhodného jednotlivce, přechází výkon poručenství na příslušný OSPOD (Novotná 2018: 24–25).

Poručník nemusí dítěti poskytovat každodenní osobní péči – ta může být zajištěna například formou ústavní výchovy nebo pěstounské péče, pokud tak rozhodne soud. Jestliže však poručník dítě vychovává přímo ve své domácnosti, je z pohledu nároků na dávky posuzován stejně jako pěstoun. To znamená, že má nárok na stejné finanční příspěvky, vztahují se na něj stejné povinnosti – včetně uzavření „Dohody o výkonu pěstounské péče“ – a jeho domácnost pravidelně navštěvují pracovníci OSPOD i doprovázející organizace. Poručník zároveň vykonává svou roli pod stálým dohledem soudu, který dohlíží na to, zda poručenství probíhá v souladu se zákonem a v zájmu dítěte. Poručenství končí automaticky dnem, kdy poručenec dosáhne plnoletosti, bez nutnosti zvláštního rozhodnutí (Matějček 2002: 18).

4.5 Opatrovnictví

Opatrovnictví sice může v některých případech souviset s péčí o dítě, ale samo o sobě nepředstavuje formu náhradní rodinné péče. Soud opatrovníka ustanovuje tehdy, když se objeví střet zájmů mezi dítětem a jeho zákonnými zástupci, případně mezi sourozenci, nebo pokud dojde k omezení rodičovské odpovědnosti. Opatrovník také vstupuje do situací, kdy je ohrožen majetek dítěte, případně pokud to vyžadují jiné okolnosti v jeho zájmu. Tuto roli zastává například i při řízení o osvojení (Matějček 2002: 18). V některých případech může být opatrovníkem jmenován i orgán sociálně – právní ochrany dětí. Rozsah jeho pravomocí vždy určuje soud, a to v návaznosti na konkrétní potřeby dítěte. Přestože opatrovník vykonává určité funkce rodičovského typu, zákonným zástupcem dítěte není (Novotná 2018: 26).

4.6 Hostitelská péče

Hostitelská péče není právně zakotveným institutem a v české legislativě pro ni dosud neexistuje jednoznačná definice. Přesto ji lze vnímat jako specifickou formu podpory dětí vyrůstajících v ústavní péči, která umožňuje jejich pravidelný kontakt s prostředím běžného rodinného života. Nejčastěji se jedná o víkendové nebo prázdninové pobyty u hostitelských rodin, které s dítětem navazují dlouhodobější vztah, aniž by přebíraly odpovědnost za jeho plnou výchovu. Takové kontakty mohou dětem přinášet stabilní vztahové zkušenosti, posilovat jejich důvěru v dospělé a nabídnout jim jiný model fungování rodiny. Program je zpravidla určen pro děti, které nejsou právně volné, často udržují kontakt se svou původní rodinou, a z

různých důvodů pro ně nelze nalézt vhodné náhradní rodinné řešení – typicky jde o starší děti nebo sourozenecké skupiny (Novotná 2018: 26).

Ovšem i v tomto případě se dá najít pár případů, kdy se hostitelská péče stala odrazovým můstkem pro život dítěte mimo výchovný ústav, jako tomu bylo v rodině Karly, ta popisuje, jak se před dvěma roky, kdy už byly děti zvyklé na školu a každodenní režim, začal ozývat pocit potřeby pomoci dalším dětem: *„Začal nám trochu chybět ten pocit tý pomoci, že nějakému dítěti můžeš do života něco dát, trochu mu to dětství zpříjemnit.“* Díky svému sociálnímu vzhledu do péstounství začala vážně uvažovat o hostitelské péči. *„Doma se nápad líbil, tak jsem kontaktovala místní dětský domov, a tak jsme přišli k našemu třetímu děvčeti.“* Na začátku bylo umístění dítěte do rodiny krátkodobé: *„Nejdřív jsme si jí brali domů na víkendy, jezdila s náma na výlety.“* Postupně však narostla citová vazba a také povědomí o potřebách dítěte s mentálním znevýhodněním, což ztěžovalo její návrat zpět do ústavu. *„Bylo nám nepříjemný ji vracet zpátky do děčáku, kde se jí nemůžou věnovat, tak jak by bylo potřeba.“* Dívka navíc udržuje kontakt s biologickou rodinou, což situaci lehce ohrožovalo. *„Začali jsme řešit, zda by nebylo možné ji přesunout do péstounské péče.“* Tento přechod nakonec proběhl bez komplikací a relativně rychle. Karla však poukazuje na systémový problém: *„Děti s mentálním znevýhodněním nebo ze sourozeneckých skupin v ústavech zůstávají, protože péstounů je málo a děti v nouzi až moc.“*³

Hostitelská péče představuje formu NRP, která je charakterizována pouze dočasným umístěním dítěte v rodině. Je nezbytné, aby si tuto skutečnost plně uvědomily nejen rodiny, jež tuto pomoc poskytují, ale především samotné děti, jimž je tento typ péče nabízen. Z tohoto důvodu je hostitelská péče vhodná zejména pro děti školního věku, které jsou schopné pochopit dočasnost svého pobytu a zvládnout s ní spojená očekávání. (Novotná 2018: 26).

Rozhodnutí o návštěvách dítěte v rodinách náleží řediteli dětského domova, který jedná na základě souhlasu ORP místa trvalého bydliště dítěte. Tento úřad může rovněž provést sociální šetření rodiny, kam má být dítě umístěno. Pokud je trvalé bydliště rodiny odlišné, je vydání písemného souhlasu obecním úřadem podmíněno předchozím vyjádřením obecního úřadu s rozšířenou působností v místě trvalého pobytu této rodiny. (Novotná 2018: 26).

³ Rozhovor s Karlou, péstounka, (53 let), nahrán autorkou 3. 1. 2025, dostupný v osobní archivu autorky.

4.7 Ústavní péče

Ústavní péče představuje jednu z forem NRP, jež je určena dětem, které nemohou být z různých důvodů svěřeny do péče vlastní rodiny nebo pěstounské rodiny. Tato péče probíhá v zařízeních, jako jsou dětské domovy nebo specializovaná zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP). „ZDVOP poskytuje péči dítěti, které se ocitlo bez jakékoli péče, nebo jsou – li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy. Péče je poskytována po nezbytně nutnou dobu. Lze přijmout i dítě na jeho vlastní žádost. Tato zařízení zřizují obce a kraje“ (Šance dětem 2025). Ústavní péče by měla být aplikována pouze jako krajní řešení, pokud není možné zajistit péči v rodinném prostředí.

Podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, je ústavní péče poskytována dětem na základě rozhodnutí soudu, který stanovuje délku a podmínky pobytu dítěte v ústavním zařízení. Zákon klade důraz na co nejkratší trvání ústavní péče a pravidelné přehodnocování možností návratu dítěte do biologické rodiny či umístění do náhradní rodinné péče (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Dlouhodobý pobyt v ústavních zařízeních však může negativně ovlivnit psychický i sociální vývoj dítěte (Šišková 2019: 82–85). Proto je klíčové podporovat co nejrychlejší přechod do náhradní rodinné péče a systematicky omezovat počet dětí v ústavní péči.

5 Doprovázení pěstounských rodin

Doprovázející organizace představují v současné podobě systému náhradní rodinné péče zásadní institucionální prvek. Jejich hlavním cílem je podpora a stabilizace pěstounských rodin, a to jak v rovině praktické, tak v oblasti psychosociální a vztahové. „Vznik těchto organizací a jejich povinné zařazení do systému pěstounské péče souvisí s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, která vešla v platnost v roce 2013. Doprovázení tak bylo legislativně zakotveno jako nedílná součást výkonu pěstounské péče. Podle § 47a odst. 2 zákona se doprovázející organizací rozumí osoba pověřená k výkonu sociálně – právní ochrany dětí, která „poskytuje osobě pečující a osobě v evidenci podporu a pomoc při výkonu pěstounské péče““ (MPSV 2025).

Cílem tohoto systému je vytvořit pěstounům zázemí, v němž se mohou nejen profesně rozvíjet, ale také bezpečně sdílet nejistoty a krizové situace spojené s péčí o traumatizované dítě. Doprovázející organizace zajišťují jak zákonem předepsané služby (např. vyhodnocování plnění dohody o výkonu pěstounské péče, zajištění povinného vzdělávání, zprostředkování odlehčovací péče), tak individuální podporu podle aktuálních potřeb rodiny – od krizové intervence přes podporu kontaktů s biologickou rodinou až po terapeutické vedení dítěte.

Z praxe však vyplývá, že samotná existence doprovázejících organizací není automatickou zárukou kvalitní péče. Zkušenosti pěstounů se značně liší – zatímco někteří vnímají svou organizaci jako partnera a oporu, jiní popisují zkušenost spíše jako kontrolní a byrokratickou. Klíčovým faktorem je přístup zaměstnanců a institucionální kultura dané organizace, tedy zda doprovázení staví na partnerství, nebo spíše na formální kontrole. Prostor mezi „pomocí“ a „dozorem“ je velmi tenký a vyžaduje od pracovníků nejen odborné znalosti, ale i osobní zralost, sebereflexi a schopnost naslouchat.

Tento rozdíl názorně ilustrují zkušenosti informantky Dany, která se svěřila s komplikovanou cestou za ideálním doprovázením „*Současně nás doprovází už třetí doprovodka, v té první jsme vystřídali dva klíčový pracovníky. První byla slečna, která nedokázala fungovat nad rámec povinných požadavků, který musela splnit za návštěvu, neměla snahu s námi komunikovat alternativy vzdělávání, na který prostě nebylo tolik času. Věděla jsem ale, že se jde domluvit na dočasném řešení a resty dohnat, když je to možný [...] upřímně si myslím, že to bylo tím, že byla mladá a v tomto oboru začínala, ale s našimi dětmi, který potřebujou trochu speciální zacházení, se to nesešlo s úspěchem.*“

Následoval „pán, kterej už práci nějaký ten pátek dělal, ale problémem bylo, že dětem nějakým způsobem nesesednul, při návštěvách si s ním vůbec nechtěly hrát a mluvit už vůbec ne, takže to asi nebyla úplně jeho vina, ale nedalo se tak pracovat.“

Dana dále popisuje třetí zkušenost jako „největší průšvih“: „Byla nám přidělená paní, se kterou se rozhodně nejednalo o návštěvy, ale kontroly. Jakákoliv změna v životě děcek se musela bez prodlení hlásit, na každé návštěvě prolezla celý byt a snažila se najít něco, co se jí nebude líbit. Místo pokecu, tak tomu doma říkáme, s dětmi vedla pomalu výslech a dětem hrozně nutila kontakt s rodičema. Oni sice o styk zájem měly, ale děti se tomu bránily vzhledem k tomu, čím si s nima prošly.“ Dana zjistila, že „paní přišla tuhle práci dělat ze sociálky a většinu dětí v pěstounský se snažila vrátit zpět do rodiny, což je sice hezký, ale ne vždy to je možný.“ Na základě této zkušenosti se rozhodla přejít do jiné organizace, kde „hned na první dobrou nám byla přidělená bezvadná ženská, kterou děti zbožňují a pracuje se s ní úplně bez problémů.“⁴

Na opačném pólu zkušeností stojí informantka Lýdie, která zažila doprovázení jako hluboce lidskou a podporující zkušenost „Když k nám do rodiny přišlo první dítě, tak nám v rámci doprovázení byla přiřazená pracovnice, která sama v minulosti měla děti v pěstounský péči, stojím si za tím, že to byla záruka úspěchu. Pracovnici Lýdie shledávala jako perfektním partákem „Pro mě jako začínající pěstounku byla perfektní podporou, rozuměla mým strastím a strachům a uměla mi vše vysvětlit. S dětma se uměla vždycky perfektně naladit na stejnou vlnu a vyhodnotit situaci, takže i po tom, co jsme s čtvrtým dítětem přešli na dlouhodobou péči, tak jsem si zažádala přímo o její doprovázení. Nastavily jsme si pravidla, podle kterých jedeme, a naše spolupráce tak funguje na 100 %, protože nám oboum jde o blaho dětí. Chápeme, že některý věci ta druhá zná líp nebo že jsou situace, kdy nejde udělat kompromis, na kterým si jinak zakládáme, to hlavně teda v sociálně – právní ochraně dětí, kdy občas musím překousnout věci, co mi jsou proti srsti, ale vždycky mi je naše pracovnice vysvětlí a nenechá mě nevědoucí. Jednoznačně jsem spokojená, že aspoň na jedné frontě je tahle část našeho života lidská a neúřednická.“⁵

Tyto odlišné příběhy potvrzují, že kvalita doprovázení v pěstounské péči závisí především na lidském přístupu a schopnosti vytvářet bezpečné a důvěryplné prostředí. Úspěch doprovázejících organizací tak není pouze otázkou formální existence a zákonných rámců, ale především kultury a profesionality jejich zaměstnanců.

⁴ Rozhovor s Danou, (37 let), nahrán 5. 2. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

⁵ Rozhovor s Lýdií, (32 let), nahrán 10. 2. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

Důležitým faktorem, který ovlivňuje kvalitu spolupráce mezi pěstouny a doprovázejícími pracovníky, jsou bezpochyby jejich vzájemné sympatie a schopnost navázat funkční mezilidský vztah. V kontextu aplikované antropologie je třeba zohlednit nejen strukturální rámec daný legislativou a institucemi, ale i každodenní interakce, v nichž pracovník jedná podle svého uvážení, emocí a osobních limitů. Emoce se zde ukazují jako nevyhnutelná, a zároveň profesně citlivá součást doprovázení – nejsou pouhou „osobní zátěží“, ale aktivní složkou profesní reality, kterou je třeba reflektovat.

Jak upozorňuje jedna z dotazovaných klíčových pracovníc, Marta, nelze se emocím zcela vyhnout, a jejich vliv na profesní výkon je třeba chápat jako součást reality: „*Samozřejmě to není nic nenormálního, naopak si myslím, že to k té práci vlastně patří. Furt jsme jenom lidi a emoce nás prostě ovládají, a ne vždy v pozitivním slova smyslu.*“

Pracovnice dále popisuje škálu vztahových zkušeností, od přirozené sympatie a přátelské spolupráce, přes neutrální vztahy, až po situace, kdy lidská neslučitelnost znemožňuje efektivní komunikaci. Tato variabilita vztahů odpovídá teorii vztahové diverzity, která v antropologickém výzkumu zdůrazňuje význam mezilidské dynamiky pro úspěšné fungování pomáhajících profesí (Hochschild 2012: 35–55). „*Měla jsem spoustu rodin, kde jsem si s jedním nebo oběma pěstouny sedla úplně perfektně [...] a pak jsou samozřejmě případy, kdy ty emoce byly a jsou dost neutrální [...] a samozřejmě rodiny, kdy se to dost nešťastně nepotkalo.*“

Z antropologického hlediska je důležité také téma tzv. implicitní moci – tedy takového typu vlivu, který není formálně definovaný, ale vychází z personálních vztahů a oboustranných (ne)sympatií (Dufek 2004: 20–50). Právě tyto neviditelné struktury moci mohou zásadně ovlivnit možnosti komunikace i ochotu ke spolupráci, i když se obě strany shodují na základním cíli péče o dítě.

Profesionalita doprovázejícího pracovníka zde znamená schopnost reflexe těchto vztahových dynamik a ochotu hledat kompromisy ve prospěch funkční spolupráce. V případě selhání této snahy pak přichází na řadu snaha situaci vyřešit za pomoci třetího subjektů, kterým může být vedoucí doprovodné organizace nebo pracovník OSPOD, pokud selže i tato snaha dochází k výměně pracovníka. „*Řekla jsem si, že jsem přece profesionál, takže to musím překousnout a zkusit najít ten kompromis [...], ale nakonec jsem se po vzájemný domluvě vyměnila s kolegyní.*“

Je klíčové, že pracovník vnímá jako hlavní prioritu zájem dítěte a dokáže uznat limity vlastní role. I v případech, kdy pracovník emocionálně či hodnotově nerezonuje s rodinou, je jeho úkolem reflektovat tuto skutečnost a rozhodnout se ve prospěch dítěte. „*Vidím, že nejdřív musí být snaha to nějak vyřešit [...], ale pokud to fakt nejde, tak je lepší to ukončit, hlavně pro dobro těch dětí.*“

V knize *Dobrý pěstoun* se doprovázející pracovník popisuje jako „ten, kdo s pěstounem sdílí cestu“. Nejde tedy jen o koordinátora činností, ale o člověka, který zná rodinný kontext, rozumí dynamice vztahů a dokáže včas rozpoznat vyčerpání či ztrátu motivace. V ideálním případě je schopen pracovat s pěstounem i dítětem komplexně – a tedy nejen „řešit problémy“, ale posilovat to, co v dané rodině funguje. Mnoho pracovníků přitom operuje v obtížných podmínkách – se značným počtem klientů, s omezenými možnostmi interdisciplinární spolupráce a bez systematické supervize. Tlak na výkon v kombinaci s nedostatkem metodického vedení vede k tomu, že se doprovázení místy stává mechanickým naplňováním zákonných požadavků – bez prostoru pro kreativitu a skutečně lidské propojení (Šustrová 2018: 144–146).

Balvínová ve své publikaci *Práce s rodinami v náhradní rodinné péči* shrnuje výsledky výzkumu, který ukazuje význam doprovázení nejen pro pěstouny, ale i pro samotné děti. Tam, kde je doprovázení stabilní, vztahově ukotvené a reflektující potřeby dítěte, dochází k výrazně nižší míře předčasného ukončení péče. Dítě zde totiž nezažívá další ztrátu – ztrátu opory, která je schopná včas reagovat, pomoci dítěti regulovat vlastní emoce a pěstounovi porozumět tomu, co se v dítěti děje. Kvalitní doprovázení je tak prevencí nejen selhání pěstounské péče, ale i sekundárního traumatu, které by dítě mohlo prožít v případě opakovaného překládání (Balvínová 2019).

Důležité je si uvědomit, že doprovázející organizace působí na hranici veřejného zájmu a intimního rodinného prostoru. Antropologicky vzato vstupují do sféry, která bývá tradičně vnímána jako soukromá – do výchovy, hodnotové orientace, emočního klimatu a každodenních rituálů. Zároveň však nesou odpovědnost za ochranu práv dítěte a dohlíží na kvalitu péče. Tento vztah je tedy vnitřně nerovnocenný, i když se tváří partnersky. Pro pěstouny to často znamená nutnost „otevřít“ své rodinné fungování někomu zvenčí – a právě zde může vznikat napětí. Pokud pracovník není dostatečně citlivý, může rodinu nechtěně stigmatizovat či vyvolat v pěstounech pocit nekompetence.

Na druhou stranu – když se vztah povede, může být doprovázející organizace skutečně oporou. Například v praxi Diakonie Západ, která působí v Plzeňském kraji, je běžné, že pěstouni mají kromě klíčového pracovníka k dispozici i tým odborníků: psychologa, terapeuta, speciálního pedagoga. Organizace navíc nabízí pravidelná setkávání pěstounských rodin, svépomocné skupiny i tematická víkendová školení, kde mohou pěstouni sdílet své zkušenosti a načerpat inspiraci. Podobné příklady ukazují, že pokud je doprovázející organizace dostatečně stabilní, odborně vybavená a zároveň flexibilní, může zásadně přispět ke kvalitě života celé pěstounské rodiny (Diakonie 2025).

Za pozornost stojí i dynamika mezi doprovázející organizací a OSPODem. Zatímco OSPOD zajišťuje státní dohled a právní rámec, doprovázející organizace vstupuje do role praktického a emocionálního průvodce. V ideálním případě spolu tyto složky efektivně komunikují a sdílí informace ve prospěch dítěte. V praxi ale často dochází k roztržiténosti kompetencí, nejasnému rozdělení odpovědností nebo naopak k přehazování odpovědnosti při krizových situacích. Tato nejednoznačnost je pro pěstouny zatěžující a může podkopat jejich důvěru v celý systém.

Šárka, která je v institutu pěstounství zapojena již 15 let má různorodé zkušenosti „*Někdy máme pocit, že si OSPOD a doprovodka přehazují odpovědnost a není jasný, kdo co vlastně má zařídit. Když nastane nějaká krizová situace, často se řeší zvlášť a my jsme ti, kdo musí všechno dohánět a zjišťovat si sám. Občas tak a jindy zase jinak, hrozně záleží.*“⁶

Protichůdné zkušenosti má Simona „*Naše doprovázející pracovnice je v pravidelném kontaktu s OSPODem a snaží se nám věci vždycky jasně vysvětlit. I když někdy musím překousnout některé rozhodnutí, mám pocit, že obě instituce spolu komunikují a dělají maximum pro blaho dětí. Díky tomu mám větší jistotu, že v tom nejsme sami.*“⁷

Tyto výpovědi potvrzují, že jasné vymezení rolí a kvalitní komunikace mezi doprovázející organizací a OSPODem jsou pro pěstouny zásadní. Bez nich může dojít k pocitu chaosu a nejistoty, který snižuje efektivitu péče a narušuje důvěru v systém náhradní rodinné péče.

⁶ Rozhovor s Šárkou, (42 let), nahrán autorkou 14. 12. 2024, dostupný v osobním archivu autorky.

⁷ Rozhovor se Simonou, (50 let), nahrán autorkou 9. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

Závěrem lze shrnout, že doprovázející organizace mají nezastupitelnou roli v pěstounské péči, ale jejich skutečný přínos závisí na kvalitě vztahu, odborném zázemí a etickém zakotvení jejich práce. Vztah s pěstouny by měl být stavěn na důvěře, nikoli kontrole, a měl by umožnit sdílení i těch nejtěžších témat bez obavy z odsouzení.

5.1 Role klíčového pracovníka

Klíčový nebo také doprovázející pracovník je osoba pověřená k výkonu sociálně – právní ochrany dětí podle zákona. V rámci výkonu své práce udržuje s rodinou dlouhodobý a intenzivní kontakt a zároveň v rodině působí v součinnosti s pracovníkem OSPOD, a to na základě platné legislativy.

Pro činnost doprovázející organizace je zásadním správný výběr doprovázejícího pracovníka, protože jen kvalitní pracovník dokáže poskytovat požadované poradenství a podporu pěstounským rodinám. Doprovázení se zaměřuje na jednotlivé členy domácnosti, ale i na rodinný celek. Například v Polsku se můžeme setkat s poměrně přísnými kritérii při výběru klíčového pracovníka, jako je například věk pracovníka či jeho rodičovské zkušenosti. V naší legislativě taková kritéria upravená nejsou, ovšem každá organizace si svá interní pravidla pro výběr pracovníka může upravit dle svých parametrů. Nevhodný výběr může mít vážné následky jak pro samotného pracovníka, tak i pro pěstounskou rodinu nebo organizaci samotnou (Pazlarová 2016: 86).

Karel Řezáč ve své publikaci *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči* uvádí, že vzájemná spolupráce nejdříve spočívá ve formálních úkonech, kdy pracovník rodině, ideálně i dítěti, představuje služby, které poskytuje společně s organizací. Dalším krokem je pomoc při podání žádosti o souhlas k uzavření dohody o výkonu pěstounské péče k příslušnému OSPOD, po obdržení tohoto souhlasu klíčový pracovník dohodu s pěstouny podepisuje. Vzhledem k tomu, že klíčový pracovník je zároveň i pracovníkem liniovým, může být pěstouny mnohdy vnímán jako představitel celého systému (Řezáč 2022: 198).

Pracovník rodinu navštěvuje minimálně 1× za 2 měsíce, čímž vztah bývá mnohem intenzivnější než vztah rodiny s pracovníkem OSPOD, který rodinu navštěvuje 1× za 6 měsíců. Pokud situace vyžaduje častější návštěvy, mohou být domluveny na základě vzájemné dohody. V praxi se to týká zejména nových pěstounů nebo nově zařazených dětí, které potřebují větší podporu při adaptaci, kdy návštěvy mohou probíhat i 1× týdně, případně v různých krizích (Rodinné mosty 2017).

Ve všech případech setkání probíhají přímo v místě, kde dítě žije. Mezi návštěvami dochází k pravidelné komunikaci mezi pracovníky a pěstouny prostřednictvím e – mailu nebo telefonu.

Příkladem může být Karla, která nyní také vykonává práci klíčové pracovníce „*Když k nám přišlo první dítě, doprovázející pracovníce k nám chodila skoro každý týden, aby nás podpořila a pomohla zvládnout vše, co bylo potřeba. Díky tomu jsme se cítila fakt dobře. Naopak návštěvy od OSPODu nebyly tak často, většinou jednou za půl roku, a vztah s nima nebyl tak blízký. Ono to vlastně ani nevadilo, protože s doprovůdkou jsme byli v pravidelném kontaktu i mezi návštěvami.*“⁸

Formální povinností klíčového pracovníka je si vést spisovou dokumentaci rodiny, v rámci těchto administrativních úkonů vypracovává každých 6 měsíců zprávu o výkonu pěstounské péče. Nedílnou součástí je úzká spolupráce s pracovníkem OSPOD, kterého informuje o situaci v rodině, s tím bývá spojována problematika implicitní moci, kdy klíčový pracovník může informacemi ovlivňovat OSPOD, který následně jedná se soudem rozhodujícím o dítěti. Doprovázející pracovník se často shledává s konfliktem podpůrných a kontrolních úkolů, ovšem v tomto případě většinou převládá složka od té kontrolní (Rodinné mosty 2017).

Podpora pěstounů se neobejde bez společné reflexe průběhu výkonu NRP, konzultace vývoje dítěte a jeho projevů, výchovných postupů pěstounů a posilování jejich kompetencí, řešení aktuálních obtíží rodiny i práci na dlouhodobých tématech, která pomáhají rozvoji dítěte a zvyšují kvalitu života rodiny. Při doprovázení by měl být klíčový pracovník partnerem pěstounů, je totiž přirozené předpokládat, že potřeby dítěte znají nejlépe. Při své práci je partnerem i samotného dítěte, kdy mapuje jeho potřeby a společně s pěstouny hledá způsoby, jak je nejlépe naplnit, podílí se tak aktivně na podpoře rozvoje dítěte. Pracovník je s dítětem v pravidelném osobním individuálním kontaktu, zjišťuje jeho spokojenost, míru naplnění jeho potřeb, podporuje dítě ve vyjadřování jeho myšlenek, pocitů, přání a nejistot. Zajišťuje aktivní názor dítěte a podílí se na jeho zapojení do rozhodování o věcech, které se ho týkají (Řezáč 2022: 199).

⁸ Rozhovor s Karlou, (53 let), nahrán autorkou 3. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

Ačkoliv je podpora primárním úkolem klíčového pracovníka, nesmí zapomínat na kontrolní a koordinační úkoly, které plní jako zástupce sociálně – právní ochrany dětí. Kontrola klíčového pracovníka a pracovníka OSPOD se určitým způsobem liší, zatímco klíčový pracovník má za úkol kontrolovat, zda pěstouni jednají na základě IPOD a naplňují potřeby dítěte. V případě, kdy dojde k detekci pochybení ze strany pěstounů, je potřeba, aby ze své role jednal pracovník OSPOD, který má efektivnější nástroje a může použít konkrétní opatření na ochranu dítěte. Z toho vyplývá důležitost spolupráce těchto dvou sociálních subjektů. (Řezáč 2022: 199–200).

Klíčový pracovník nadále nese zodpovědnost za prezentaci důležitosti práce s tématy, která zajišťují rozvoj dítěte. Mohou nastat situace, kdy se pěstouni, z různých důvodů, vyhýbají tématům, jako je například biologická rodina nebo povinnost umožnění kontaktu biologických rodičů s dítětem u příbuzenské PP, v tomto případě musí pracovník pěstouny upozornit na rizika, která z jejich přístupu vyplývají (Řezáč 2022: 200).

Dalším kontrolovaným aspektem PP je povinné vzdělávání pěstounů, kdy je pěstoun povinen zvyšovat si své znalosti a dovednosti v oblasti výchovy, kdy je nutné splnit 24 vzdělávacích hodin ročně, stejně jako u sociálních pracovníků (Zákon č. 359/1999 Sb.). Vzdělání klíčový pracovník pouze nekontroluje, ale také koordinuje. S pěstouny pravidelně vytváří individuální vzdělávací plán a je pěstounům nápomocen při naplnění těchto povinností. Sám možnosti vzdělání vyhledává, může se jednat o různé kurzy, semináře, případně literaturu, také může pracovník sám lektorovat tyto kurzy a semináře. Při svém zúčastněném pozorování v praktikující doprovodné organizaci jsem mohla vyzkoušet vzdělávací seminář, který byl cílený pro pěstouny, kteří vychovávají děti s tělesným postižením. Kurz vedl vedoucí pracovník organizace, který doprovázel převážně rodiny, které měly svěřené děti s tělesným postižením. Navíc měl osobní zkušenost s takto speciální výchovou.⁹

Za součást kontroly lze považovat i již zmíněné návštěvy v rodině, které se velmi úzce prolínají s podporou a také povinné půlroční zprávy psané pracovníkům OSPOD.

⁹ Terénní deník autorky, 19. 1. 2024.

5.2 Role pracovníka OSPOD

Jak bylo již řečeno výše v kapitole Metodologie, nepodařilo se sehnat informanty z řad pracovníků OSPOD, proto je v této kapitole čerpáno primárně z odborné literatury, legislativy, terénního deníku a výpovědí participujících pěstounů a klíčových pracovníků.

Orgány sociálně – právní ochrany dětí vykonávají tzv. dvojí působnost, která v sobě zahrnuje jak pomáhající, preventivní roli, tak výkon státní moci. V rámci své preventivní činnosti poskytují podporu ohroženým dětem a jejich rodinám, zprostředkovávají pomoc, působí výchovně a usilují o zachování nebo obnovení rodinných vazeb. Zároveň však OSPOD vystupuje jako státní orgán s pravomocí rozhodovat, navrhnout opatření u soudu, dohlížet nad výkonem péče o dítě a v případě potřeby zasahovat v zájmu ochrany dítěte, například formou podání návrhu na nařízení ústavní nebo pěstounské péče. Tyto dvě roviny – sociální pomoc a výkon veřejné moci – se mohou dostávat do napětí, zvláště pokud je potřeba kombinovat podporu s kontrolní funkcí (MPSV 2025).

Role pracovníka OSPOD spočívá v zajištění ochrany práva na zdravý vývoj dítěte, řádnou výchovu a ochranu oprávněných zájmů dítěte včetně zájmů majetkových a zájmů na funkční rodině (Matoušek 2003: 163). V rámci výkonu PP má OSPOD formálně důležité postavení především proto, že vydává souhlas s uzavřením dohody o výkonu pěstounské péče (Řezáč 2022: 195). Pracovník OSPOD vykonává sociálně – právní ochranu dítěte v pěstounské péči, z tohoto důvodu je tedy nezbytné, aby úzce spolupracoval s klíčovým pracovníkem, který rodinu navštěvuje častěji a má tedy bližší vazby, pracovník OSPOD návštěvy provádí minimálně 1x za 6 měsíců a návštěvy mohou být i předem neohlášené.

Pracovník OSPOD je součástí pomyslného trojúhelníku tvořeného stranami: pěstouni – OSPOD – doprovázející organizace, uvnitř tohoto trojúhelníku je dítě, které má nejbližší k pěstounovi, ten má na dítě ze všech největší vliv (Patočková, Kubicová, Čarná 2019 in Řezáč 2022: 195).

Jak je zmíněno výše, klíčový pracovník má s rodinou bližší vztah, a to na základě častějších návštěv a dalších interakcí, oproti tomu má však pracovník OSPOD více úřední moci. Mnohdy má významné slovo při soudních procesech jednajících o situaci dítěte, může žádat o předběžné opatření – nařízení soudu nebo správního orgánu v České republice, kterým jsou dočasně řešeny určité poměry, než je ve věci vydáno definitivní rozhodnutí, v případě ohrožení výchovy dítěte je dítě svěřeno do péče jiné osoby nebo do ústavu či zařízení pro děti vyžadující

okamžitou pomoc (Šance dětem 2025), dále pracovník vypracovává zásadní dokument, kterým je IPOD. Tato skutečnost je často kritizována právě pěstouny.

Důvodem pro tuto kritiku ze strany pěstounů bývá nedůvěra, která je zakořeněna v absenci častějšího kontaktu s pracovníkem a je umocněna předsudky, které jsou společensky podmíněné na základě veřejného mínění, které OSPOD nebo také „sociálku“ vnímá spíše v negativním světle. „*Vždycky mi to každý říkal, že se sociálkou to bude hrozný [...] paní přijde dvakrát do roka, odškrtně si, co má v papíře, zeptá se na pár otázek a tím to pro ni hasne [...] možná jsou i jiný, co tu práci dělaj jinak, ale jak já můžu důvěřovat někomu, kdo se tady sotva ohřeje, že u soudu neřekne něco, co mi zavaří jen proto, že se jí naposled u nás nelíbila jedna věc [...] vždycky z toho mám strach, že se kluk špatně vyspí a ona uvidí, jak takovou situaci nezvládám.*“¹⁰

Tyto obavy jsou posíleny i tím, že pěstouni častokrát nemají povědomí o úzké spolupráci klíčového pracovníka s pracovníkem OSPOD, příkladem jsou tři z mých informantek, z řad pěstounů, které o této skutečnosti nevěděly nebo si neuvědomovaly, že tomu tak je.

Kritika přichází i ze strany klíčových pracovníků, kteří ovšem uznávají, že významným faktorem jsou osobní sympatie, vzájemné zkušenosti a celkový průběh spolupráce. Častým důvodem kritiky bývá jistý byrokratický přístup pracovníků OSPOD, které se neslučují s posláním pracovníků klíčových. Důležité ovšem je brát na zřetel, že pracovníci OSPOD jsou stále zaměstnanci státního sektoru, který podléhá přísným pravidlům a zákonům, které nelze obcházet. „*Já teda nechci říct, že bych byl nespokojený se spoluprací s lidma z OSPODu, já chápu, že pracují v státním sektoru, že maj určitý pravidla, který jen tak přejít nejde [...] to už ale poznáš, kdo je otevřený diskutovat nad tím, co jim sděluješ a jak ta rodina funguje, a kdo naopak prostě jenom plní povinnosti [...] pěstounům se ale nejde divit, že maj určitý obavy, když se musej v zásadních věcech spolehnout na osobu, se kterou se stýkaj párkrát do roka.*“¹¹

Výše zmíněná dvojí působnost OSPOD je tedy specifickým rysem českého systému ochrany dětí, který klade na pracovníky vysoké nároky jak v oblasti odborné přípravy, tak v etickém rozhodování. Podpora, kterou pracovníci OSPOD poskytují, se tak mnohdy může stát neviditelnou vedle kontrolní funkce.

¹⁰ Rozhovor se Simonou, pěstounka, (50 let), nahrán autorkou 9. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

¹¹ Rozhovor s Kamilem, klíčový pracovník, (51 let), nahrán autorkou 30. 5. 2024, dostupný v osobním archivu autorky.

„Jsem si vědoma toho, co musí kolegové z OSPODu řešit za dilemata, občas sama nevim, na základě, čeho jednat, a tu zodpovědnost nemám rozhodně tak velkou jako oni [...] ty rodiny to bohužel nevidí, ale ta podpora, kterou jim dáváme my klíčoví je z velké části konstruována lidma z OSPODu [...]. Pokud rodina potřebuje podporu a nasměrovat, tak je jasný, že nejdřív musí přijít nějaký prozkoumání a vyhodnocení, nemůžou jen tak dostat něco, o co si řeknou, má to určitě postup a holt na začátku je kontrola.“¹²

„Pracovníci OSPOD pracují s formulářem vyhodnocení situace dítěte, který byl k roku 2020 aktualizován a je členěn do čtyř základních částí, které jsou dále děleny do konkrétních kategorií. Na základě vyplnění tohoto formuláře pracovník OSPOD postupuje při sestavování individuálního plánu ochrany dítěte.

1. Vývojové potřeby dítěte

- Zdraví; učení se; emoční vývoj a chování; rodinné a sociální vztahy; identita; sociální prezentace; samostatnost a sebeobsluha

2. Kapacita rodičů/jiných pečovatелů

- Základní péče; zajištění bezpečí a ochrany; citová vřelost; stimulace a podněty; vedení a hranice; stabilita

3. Rodina a prostředí

- Rodinná historie a fungování rodiny; širší rodina; bydlení; zaměstnání; finanční situace; sociální začlenění a komunitní zdroje

4. Analýza situace dítěte

- Potřeby dítěte; ochranné faktory; rizikové faktory; přání dítěte; přání rodičů/dalších pečujících osob; závěr z analýzy vyhodnocení“ (MPSV 2019).

Další dispozicí pracovníka OSPOD je rozsáhlejší kompetence v komunikaci s některými institucemi, které hrají roli v životě dítěte. Mohou si tak vyžádat posudek ze školy, od lékařů, komunikovat s policií apod. Tímto způsobem může pracovník naplňovat i koordinační roli, hlavním využívaným nástrojem je případová konference (dále PK) (Řezáč 2022: 197). „Případovou konferencí se rozumí porada věnovaná diskusi o případu, již se účastní členové rodiny, jiní blízcí lidé a zástupci institucí, které mají se situací něco společného. Rozlišuje se úvodní PK a průběžná PK, v některých zemích se jedná o povinný postup např.

¹² Rozhovor s Martou, klíčová pracovníce, (46 let), nahrán autorkou 4. 6. 2024, dostupný v osobním archivu autorky.

před registrací dítěte v rejstříku ohrožených dětí. V České republice se PK využívá nejčastěji při řešení situace dítěte. Cílem PK je vždy výměna informací a společné plánování postupu řešení“ (Matoušek 2003: 170).

6 Aktérství pěstounů

Koncept aktérství (*agency*) tvoří v antropologii primární interpretační nástroj pro výzkum chování jednotlivců nebo skupin v podmínkách, které nemají ve své moci. Z pohledu antropologie nabývá aktérství u problematiky pěstounství zvláštní důležitosti, a to že se pěstounská péče odehrává ve vysoce regulovaném prostředí, v němž se potkávají mnohé zájmy: státu, biologických rodičů, pěstounů, sociálních pracovníků, doprovázejících organizací i samotných dětí (Shepherd 2021). Pěstouni se nacházejí v roli, která je pečující, institucionálně řízená a z emočního hlediska velice náročná, z tohoto důvodu je v této problematice tento koncept užitečný. Tato kapitola se věnuje aktérství samotných pěstounů v rámci výkonu PP za současných podmínek, jakým způsobem jednají a vyjednávají v rámci českého systému pěstounské péče, který je řízen zákony, odbornými pravidly a společenskými představami o rodinném životě.

6.1 Teoretické vymezení aktérství

V pojetí Emirbayera a Mische v publikaci *What is agency?* je aktérství dynamickým procesem, který kombinuje tři dimenze: **iterativní** (zkušenost z minulosti), **projektivní** (budoucí cíle) a **prakticko – evaluační** (odpověď na aktuální kontext) (Emirbayer, Mische 1998: 963–973). V případě pěstounů se tyto složky výrazně prolínají: zkušenosti s předchozí péčí nebo s vlastní výchovou ovlivňují rozhodnutí stát se pěstounem; představy o budoucím vývoji dítěte i vlastní role motivují každodenní péči; a každodenní praxe vyžaduje flexibilní rozhodování ve vztahu ke státní správě, biologickým rodičům i samotnému dítěti.

Shepherd v díle *The Shape of Agency* klade důraz na to, že aktérství je vždy ztělesněné a materiálně zakotvené, v případě pěstounů je toto tvrzení zřejmé hlavně v každodenní péči, kterou dítěti poskytují nebo také v domácnosti, která je formována do bezpečného prostředí (Shepherd 2021: 34–43).

Judith Butler, jež ve své práci *Undoing Gender* vypracovává performativní teorie, naznačuje, že aktérství pěstounů je také kulturně skriptované: aby byli považováni za „dobré“ pěstouny, musí jednat podle očekávaných vzorců, ale zároveň v těchto vzorcích nacházejí prostor pro vlastní interpretaci a odpor (Butler 2004: 33–59).

6.2 Praktické projevy aktérství pěstounů

Pěstouni se nevidí jen jako jedinci, kteří plní předem dané pokyny. Naopak, sami sebe vnímají jako aktivní součást celého systému péče, kde mají prostor vyjadřovat své názory a formovat hodnoty. Nejvíce se jejich aktérská role projevuje v tom, jak vyjednávají – ať už jde o způsob nebo pravidelnost, v jaké dítě zůstává v kontaktu s biologickou rodinou, jaké vzdělávací či speciální potřeby dítě má, nebo jakou podporu sami pěstouni potřebují a dostávají (Ptáček 2016: 47–61).

Pěstounství bývá v českém kontextu tradičně nahlíženo jako forma péče poskytovaná na základě státního mandátu, v němž jsou pěstouni chápáni primárně jako vykonavatelé svěřené odpovědnosti. Takový pohled však přehlíží aktérství, kterým pěstouni mohou, a dokonce i uplatňují při spoluutváření systémových změn. O svůj pohled na tento přístup státu se se mnou podělila pěstounka Lýdie, která vidí veliké mezery v systémové prezentaci PP. *„Stát nás fakt bere jako zaměstnance, přechodce začnou říkat profesionální pěstounská péče a je vymalováno [...] dobrých pěstounů je pomálu, za tím je toho samozřejmě o dost víc [...] většina pěstounů, co má děti v dlouhodobce přechází z krátkodobky, tak to prostě je, ty děcka se bohužel kolikrát jen tak domů nevrátí a málokterej pěstoun má to srdce poslat ho někam jinám.“*¹³

Je ovšem důležité nezapomínat na to, že je potřebné, aby pěstounská péče byla profesionální, v zásadě musí být stanovena hranice, kterou nelze jen tak překročit. Pěstoun, který vykonává péči dlouhodobou musí umět rozeznat, kde začíná úloha rodiče a kde je potřeba uplatnit profesionální přístup, stejně tak jako pěstoun na přechodnou dobu. *„Pěstounů je doopravdy málo, ale těch kvalitních ještě míň, jde hlavně o to, že tam chybí určitá profesionalita a je hrozně jednoduchý sklouznout k tomu rodičovskému přístupu, kdy to potom dětem ale motá jenom hlavy.“*¹⁴

S tímto problémem souvisí nutnost vzdělávání pěstounů, které je pro ně samozřejmě povinné. Za dobu svého pozorování v terénu jsem se často setkávala s problémy při plnění povinného rozsahu vzdělání na rok. Zásadními překážkami jsou časové i finanční omezení. Stát nabízí finanční podporu ve výši max. 7 067 Kč na rok (Spirit 2025). Ceny kurzů a vzdělávacích pobytů se liší, dále jsou s tím spojené další výdaje, jako doprava, strava nebo případné ubytování. Pro spoustu pěstounů může být obtížnější odbourat časovou náročnost, a to zejména

¹³ Rozhovor s Lýdií, pěstounka, (32 let), nahrán autorkou 10. 2. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

¹⁴ Rozhovor s Martou, klíčová pracovníce, (46 let), nahrán autorkou 4. 6. 2024, dostupný v osobním archivu autorky.

pokud mají svěřené dítě se speciálními potřebami.¹⁵ V neposlední řadě bývá problém s přístupem lektorů, kdy někteří nenabízí kvalitní edukaci, ale pouhý přednes tématu. „*Vzdělávacích programů jsem zažila už dost, obě ruce by mi nestačily, kdybych měla spočítat kolik těch seminářů a kurzů byla jenom prezentace, kterou někdo přečetl.*“¹⁶

Protože nespokojenost pěstounů s přístupem státu k jejich práci a podmínkám, které jim nabízí, roste, jsou tito aktéři rozhodnutí jednat a snažit se situaci změnit. Je ovšem nutné zmínit, že taková přestavba státního systému není jen tak, bohužel je nutná soudržnost a shodná iniciativa nikoliv jedince, ale většinové části komunity. Příkladem této transformace z objektu sociální politiky na subjekt s politickým hlasem je vznik a činnost nejmenované neziskové organizace založené pěstounkami. Tato organizace nejen reprezentuje zájmy svých členů, ale zároveň rozšiřuje pojetí rodičovství a péče o prvek občanské angažovanosti. V této organizaci proběhlo zúčastněné pozorování, které bylo velkým přínosem pro praktickou část práce.

Motivem jejího vzniku byla nespokojenost se způsobem, jakým stát nastavuje pravidla, poskytuje podporu a zejména jak (ne)naslouchá hlasu samotných pěstounů. Zakladatelky se rozhodly přetavit vlastní zkušenosti s pěstounstvím v aktivní občanskou roli, která překračuje pozici pasivních příjemkyň služeb a směřuje k veřejné a politické viditelnosti. „*Celé to vzniklo dost náhodně, prostě jsme si jeden večer s holkama řekly, že za nás přece nemůže orodovat někdo, kdo s tou prací nemá zkušenosti, někdo od stolu, tak jsme se rozhodly, že se do toho pustíme samy.*“¹⁷

Neziskový spolek usiluje o hlubokou systémovou změnu ve vnímání i fungování pěstounství v Česku. Jejich aktivity lze rozdělit do čtyř vzájemně se doplňujících oblastí. Jejich primárním cílem je eliminace potřeby ústavní péče v České republice a nábor nových pěstounů, kteří tohoto cíle pomohou dosáhnout. Snaží se zajistit atraktivní podmínky českého systému náhradní rodinné péče pro potenciální budoucí zájemce o pěstounskou péči.

Legislativní angažovanost a odborný podklad – organizace se podílí na tvorbě a zpřesňování legislativních návrhů v oblasti doprovázení pěstounů. Účastní se expertních kol, kde společně s odborníky prezentují připomínky založené na každodenních zkušenostech. Cílem je prosadit například přehodnocení standardů doprovodných organizací a institucionální zavedení zpětné vazby od pěstounů. „*My jsme jako pěstouni roky nebyli slyšet. Ted' můžeme*

¹⁵ Terénní deník autorky, 16. 3. 2024.

¹⁶ Rozhovor s Karlou, pěstounka, (53 let), nahrán autorkou 3. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

¹⁷ Rozhovor se Simonou, pěstounka, (50 let), nahrán autorkou 9. 1. 2024, dostupný v osobní archivu autorky.

připomínkovat zákony a říct, co fakt nefunguje [...] najednou se to i dostává ke stolu, kde se rozhoduje.“¹⁸

Profesionální mentoring a peer konzultace – jedním z nejvýraznějších prvků činnosti je nabídka peer konzultací – tedy vzájemných setkání, kde si pěstouni sdílejí zkušenosti a hledají řešení forem traumatického chování, školních výzev nebo krizí spojených s biologickou rodinou dítěte. Tyto aktivity probíhají jak v otevřených online skupinách, tak formou důvěrných individuálních schůzek a jsou poskytovány zdarma kvalifikovanými pěstouny. *„Když jsem měla úplně první větší krizi s holčičkou, volala jsem do doprovodky a tam mi řekli, že poradna má volno za tři týdny [...] nakonec jsem napsala do skupiny, co máme online a za den jsem se spojila s jinou pěstovankou, co už něco podobného řešila [...] – pomohlo mi, že mluvila mojí řečí. Ne odborně, ale přesně věděla, o čem mluvím. To bylo víc než jakákoli intervence.*“¹⁹

Akreditované vzdělání – spolek provozuje akreditovaný vzdělávací program. Jeho součástí jsou online workshopy o délce cca 4 hodin, uznávané jako součást povinného vzdělávání pěstounů. Těžištěm je sdílení praktických postupů – od zvládání náročného chování dětí po komunikaci s institucemi a školami. *„Na kurz jsem šla nejdřív trochu ze zvědavosti, ale vlastně mě to úplně vtáhlo. Mluvily tam další pěstovanky o situacích, co fakt známe z praxe – škola, úřady, afekty u dětí. Žádná teorie, prostě funkční věci. Konečně to vzdělávání mělo smysl.*“²⁰

Osvěta, mentoring a budování sítě – součástí strategie je také aktivní komunikace směrem k veřejnosti – sdílení skutečných příběhů, které ukazují význam přechodu z ústavní péče do rodinného prostředí. Cílem kampaně, kterou organizace prezentuje, je zvýšit povědomí o potřebě profesionální podpory pěstounů a celostátně podpořit koncepci prevence ústavní péče. Současně spolek vytváří komplexní podporu propojením pěstounů, odborníků, terapeutů, sociálních pracovníků a škol – tak, aby rodiny měly k dispozici integrovanou síť pomoci na místní i celostátní úrovni. *„Ta kampaň mi přijde hodně důležitá [...] konečně se mluví o tom, proč je lepší, aby děti vyrůstaly v rodinách než v ústavech [...] my tam vyprávíme naše příběhy,*

¹⁸ Rozhovor se Simonou, pěstovanka, (50 let), nahrán autorkou 9. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

¹⁹ Rozhovor s Šárkou, pěstovanka, (42 let), nahrán autorkou 14. 12. 2024, dostupný v osobním archivu autorky.

²⁰ Rozhovor s Danou, pěstovanka, (37 let), nahrán autorkou 5. 2. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

*aby si to lidi víc uvědomili [...] hlavně je super, že už nejsme sami – spojili jsme se s psychologama, školama a dalšíma odborníkama, aby se ty rodiny měly na koho obrátit.*²¹

Na základě etnografických poznámek z terénu vyplývá, že právě sdílený prostor neziskové organizace pomáhá pěstounům překonat pocity izolace a frustrace z roztržitého systému podpory. Skupinové diskuse se často stávají ploditelem nových návrhů pro systémová zlepšení. V jednom z případů například vzešel podnět k vytvoření etického kodexu pěstouna, který by kombinoval osobní závazek s profesním rámcem péče – tento návrh byl později předložen jako podnět Ministerstvu práce a sociálních věcí (dále jen MPSV).²²

Role organizace tak přesahuje pouhou podporu; stává se politickým subjektem, který poukazuje na nedostatky systému a zároveň nabízí alternativy. Tento model participace ukazuje, že i v systému silně řízeném shora lze skrze občanské aktérství budovat formy autonomie a odborné sebeobhajoby. Zároveň však naráží na limity, kdy jsou některé aktivity organizace státními institucemi vnímány s nedůvěrou, jakožto snaha o „nepřiměřený vliv“ nebo dokonce kritiku systému, jež není žádoucí.

Z analýzy rozhovorů a účasti na interních setkáních vyplývá, že právě přechod z role „pečující“ do role „mluvčí“, která hájí práva pěstounských rodin je pro mnohé členky rozpolcený. Na jedné straně se hlásí k profesionálnímu přesvědčení, na straně druhé cítí zátěž spojenou s vystoupením z anonymity. *„Bylo to těžký, protože jsem si nejdřív říkala, že chci být hlavně tady pro děti, ne někde na veřejnosti řešit zákony. Ale postupně jsem pochopila, že když nebudeme mluvit my samy, nikdo to za nás neudělá [...] někdy to ale znamená vystoupit z té svojí bubliny, a to fakt není jen tak.*²³ Tento proces respondentka vnímá jako péči o sebe i o ostatní pěstounky, která jde dál než jen o každodenní starost o dítě.

Zakládání a činnost takovéto organizace poukazuje na schopnost pěstounů dát prolnout dvěma různým protipólům, kterými jsou rodina a stát. V jejich praxi se propojuje osobní zkušenost, institucionální znalost a veřejná angažovanost, což z nich činí plnohodnotné aktéry sociální politiky. Nezisková organizace v tomto smyslu není pouze prostředníkem, ale nástrojem strukturální změny.

²¹ Rozhovor se Simonou, pěstounka, (50 let), nahrán autorkou 9. 1. 2025, dostupný v osobní archivu autorky.

²² Terénní deník, 18. 5. 2024.

²³ Rozhovor s Šárkou, pěstounka, (42 let), nahrán autorkou 14. 12. 2024, dostupný v osobním archivu autorky.

Kromě institucionálního vyjednávání existují i neformální roviny aktérství: pěstouni například rozhodují, jak dítěti vysvětlí jeho situaci, jaké rituály v rodině zavedou, nebo jak nastaví hranice a pravidla. Tato každodenní rozhodnutí nejsou marginální – právě v nich se odehrává důležité „mikro – politické vyjednávání mezi strukturou a autonomií“ (Emirbayer a Mische 1998).

Z mého výzkumu tedy vyplývá, že pěstouni v České republice nejsou jen pasivními příjemci systému péče, ale sami aktivně ovlivňují, jak pěstounská péče v praxi vypadá a jak se mění. Díky vzájemné podpoře a společnému jednání vytvářejí prostor, kde mohou sdílet zkušenosti, vzájemně si pomáhat a také společně vyjednávat se státními institucemi. Toto kolektivní zapojení jim umožňuje posilovat svou pozici, měnit nefunkční pravidla a podílet se na tvorbě podmínek, které lépe odpovídají potřebám dětí i rodin. Takové aktérství přesahuje každodenní péči a stává se klíčovým nástrojem, jak měnit celý systém pěstounské péče směrem k větší otevřenosti, důvěře a respektu k pěstounům jako partnerům v péči o děti.

7 Závěr

Při psaní této práce jsem si opakovaně uvědomovala, jak komplexní a zároveň hluboce lidský je svět pěstounské péče. Výzkum, který jsem realizovala, mi umožnil nahlédnout do každodenní reality lidí, kteří se rozhodli otevřít své domovy i srdce dětem, jež neměly možnost vyrůstat ve své původní rodině. Ačkoliv je pěstounství právně ukotvený institut, v praxi se ukazuje jako dynamický proces, v němž se neustále střetávají očekávání, pravidla, emoce i osobní hodnoty.

Jedním z nejvýraznějších zjištění výzkumu je, že pěstouni nejsou pasivními vykonavateli státní politiky, ale aktivními tvůrci každodenní péče. Jejich aktérství se projevuje nejen v rozhodování o výchově, ale i v tom, jak vyjednávají s institucemi, jak reflektují svou roli a jak se snaží měnit systém zevnitř. Výpovědi informantů ukazují na hluboce zakořeněný pocit, že pěstounství je vnímáno spíše jako služba než jako vztah. Tento postoj však pěstouni často odmítají a snaží se mu čelit vlastní iniciativou, sdílením zkušeností a budováním komunitní opory.

Z rozhovorů vyplynulo, že kvalita doprovázení je klíčovým faktorem pro stabilitu a spokojenost pěstounských rodin. Zkušenosti informantů se lišily hlavně na základě interakcí s pracovníky, jak klíčovými, tak těmi sociálními, ovšem ne vždy byla primárním kritériem profesionální stránka spolupráce, což potvrzuje, že lidský přístup a empatie jsou často důležitější než formální odbornost.

Významnou roli v systému sehrávají i samotní pěstouni jako nositelé změny. Vznik neziskové organizace založené pěstounkami je příkladem toho, jak lze z pozice „pečující“ přejít do role „mluvčí“, která hájí práva a potřeby celé komunity. Jak řekla Simona: „*Za nás přece nemůže orodovat někdo, kdo s tou prací nemá zkušenosti.*“²⁴ Tato věta pro mě shrnuje podstatu celé práce – že skutečné porozumění pěstounství nevychází z tabulek a formulářů, ale z každodenní zkušenosti, sdílení a ochoty naslouchat.

Zároveň se však ukázalo, že nic není černobílé. Ačkoliv se pěstouni často vyjadřují kriticky k činnosti OSPOD, je třeba si uvědomit, že i pracovníci této instituce jednají v rámci zákonných mantinelů, které jim často nedávají prostor pro větší flexibilitu.

²⁴ Rozhovor se Simonou, pěstounka, (50 let), nahrán 9. 1. 2025, dostupný v osobním archivu autorky.

Z výpovědí klíčových pracovníků, kteří s pracovníky OSPOD bývají v blízkém kontaktu vyšlo najevo, že za defenzivním postojem pěstounů bývají převážně předsudky, které pramení z veřejného mínění. Ale pravdou je, že za zdánlivě neosobní institucí stojí lidé, kteří se snaží dělat svou práci co nejlépe – byť v systému, který je často rigidní a přetížený. I v tomto případě je důležitým kritériem předešlá zkušenost a osobní sympatie, které jsou odrazovým můstkem pro průběh spolupráce.

Tato práce pro mě nebyla jen akademickým úkolem, ale i osobní cestou. Díky své pozici insidera jsem měla možnost nahlédnout pod povrch a být svědkem situací, které se v oficiálních dokumentech neobjevují. Věřím, že právě tyto příběhy – autentické, někdy bolestné, jindy inspirující – jsou tím, co může přispět k hlubšímu pochopení pěstounství jako živé, proměnlivé a nesmírně důležité součásti naší společnosti.

Závěrem bych chtěla vyjádřit hluboký respekt všem pěstounům, kteří se rozhodli nést tuto odpovědnost, a zároveň poděkovat všem informantům, kteří mi umožnili nahlédnout do svých životů. Jejich ochota sdílet své zkušenosti je pro mě nejen výzkumným materiálem, ale především lidským závazkem, abychom o pěstounství mluvili s větší citlivostí, respektem a otevřeností.

Seznam použité literatury a zdrojů

Balvínová, M. 2019. *Práce s rodinami v náhradní rodinné péči*. Praha: Národní institut pro děti a rodinu.

Česká asociace pro sociální antropologii 2020. *Etický kodex České asociace pro sociální antropologii*. Dostupné z: <https://www.casaonline.cz/o-casa/eticky-kodex/> [14. 6. 2025].

Česko. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, in *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48/2002.

Česko. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně – právní ochraně dětí, in *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111/1999, s. 47a – 47za.

Česko. Zákon č. 359 ze dne 30. prosince 1999 o sociálně – právní ochraně dětí, in *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111/1999, s. 4.

Diakonie 2025. *Komu pomáháme*. Dostupné z: https://zapad.diakonie.cz/sluzba-oj/podpora-pestounskych-rodin-adite/?utm_source=chatgpt.com [11. 6. 2025].

Dufek, T. 2004. *Sociologie moci*. Praha: Grada.

Ember, C. R., M. Ember 2019. *Cultural Anthropology (15th ed.)*. New Jersey: Pearson.

Emirbayer, M., A. M. Mische. 1998. What Is Agency?, *American Journal of Sociology* 103(4): 962–1023.

Hartl, P., H. Hartlová 2004. *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hochschild, A. R. 2012. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.

Howell, S. 2006 *The Kinning of Foreigners: Transnational Adoption in a Global Perspective*. New York: Berghahn Books.

Informační web územního plánování 2024. *Obce*. Dostupné z: https://portal.uur.cz/spravni-uzporadani-cr-organy-uzemniho-planovani/obce.asp#index_2 [14. 6. 2025].

- James, S. 2004. *Why Do Foster Care Placements Disrupt? An Investigation of Reasons for Placement Change in Foster Care*. *Social Service Review* 4: 601–611. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/424546?searchText=Why+Do+Foster+Care+Placements+Disrupt+An+Investigation+of+Reasons+for+Placement+Change+in+Foster+Care.&seq=1> [20. 05. 2025].
- Kuchařová, V. a kol. 2010. *Náhradní rodinná péče v České republice: analýza a doporučení*. Praha: VÚPSV.
- Matějček, Z. (ed.) 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. 2002. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. a kol. 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., Z. Dytrych, M. Růžička 1994. *Dítě v rodině*. Praha: Grada.
- Matoušek, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- MPSV 2019. *Formulář na vyhodnocení a IPOD*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formular-na-vyhodnoceni-a-ipod> [13. 6. 2025].
- MPSV 2019. *Formy náhradní rodinné péče*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece> [14. 6. 2025].
- MPSV 2023. *Zpráva o rodině 2023*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/vyzkumy-analyzy-strategicke-dokumenty> [20. 5. 2025].
- MPSV 2025. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany> [21. 5. 2025]
- MPSV 2025. *Novela zákona o ústavní péči*. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/novela-ustavni-pece> [15. 6. 2025].
- Murdock, G. P. 1949. *Social Structure*. New York: The Free Press.
- Novotná, E. 2018. Náhradní rodinná péče v České republice, in *Dobrý pěstoun. Náhradní rodinná péče v ČR*, 19–26. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR.
- Novotná, H., O. Špaček, M. Šťovíčková Jantulová (eds.) 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitárních studií.

- Patočková, L., K. Kubicová, A. Novotná 2019. *Klíčovou dírkou aneb jak se orientovat v procesu provázení pěstounských rodin*. Praha: Děti patří domů.
- Pazlarová, H., (ed.) 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Ptáček, R. 2016. Osobnost pěstouna, in Pazlarová, H. (ed.), *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*, 46–61. Praha: Portál.
- Roberts, E. F. S. 2012. *God's Laboratory: Assisted Reproduction in the Andes*. Berkeley: University of California Press.
- Rodinné mosty 2017. *Postup při přijetí doprovázení PP nebo PPPD*. Dostupné z: <https://rodinnemosty.cz/index.php/n-pece/postup-pri-prijeti-doprovazeni-pp-nebo-pppd> [10. 6. 2025].
- Rotreklová, D. 2008. *Náhradní rodinná péče v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.
- Řezáč, K. 2022. *Potencialita dětí v náhradní rodinné péči: od očekávání k autonomii*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Shepherd, J. 2021. *The Shape of Agency*. Oxford: Oxford University Press.
- Scheper – Hughes, N. 1992. *Death Without Weeping: The Violence of Everyday Life in Brazil*. Berkeley: University of California Press.
- Scheper – Hughes, N., C. F. Sargent 1998. *Small Wars: The Cultural Politics of Childhood*. Berkeley: University of California Press.
- Schneider, D. M. 1984. *A Critique of the Study of Kinship*. Michigan: University of Michigan Press.
- Spirit 2025. *Doprovázení pěstounů (díl III.)*. Dostupné z: <https://spirit2018.cz/doprovazeni-pestounu-iii/> [14. 6. 2025].
- Středočeský kraj 2025. *Vyhodnocení situace dítěte a rodiny, tvorba IPOD*. Dostupné z: https://stredoceskykraj.cz/web/socialni-oblast/vyhodnoceni-ohrozeneho-ditete-a-tvorba-ipod?utm_source=chatgpt.com [12. 06. 2025].
- Šámalová, M. 2011. *Dějiny péče o dítě v českých zemích: od nalezinců k pěstounství*. Praha: Karolinum.

Šance dětem 2025. *Předběžné opatření*. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/predbezne-opatreni> [13. 06. 2025].

Šance dětem 2025. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP)*. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/zarizeni-pro-deti-vyzadujici-okamzitou-pomoc-zdvop> [15. 6. 2025].

Šišková, I. 2019. *Psychosociální aspekty ústavní péče*. Praha: Portál.

Šustrová, A. 2018. Doprovázení pěstounských rodin, in *Dobrý pěstoun. Náhradní rodinná péče v ČR*, 144–146. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR.

Virtuální knihovna NRP 2025. *Individuální plán ochrany dítěte*. Dostupné z: <https://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/dite-v-nrp/individualni-plan-ochrany-ditete/> [11. 06. 2025].